

Jeanette Auvinen

Susanna Tamminen

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomi (AMK)

Opinnäytetyö, 2018

ROMANIEN KOKEMUKSIA TSETANES NAAL- HANKKEEN TUKIPAJATOIMINNASTA

TIIVISTELMÄ

Jeanette Auvinen ja Susanna Tamminen
Romanien kokemuksia Tšetanes naal -hankkeen tukipajatoiminnasta
69 s., 1 liite
Joulukuu 2018
Diakonia-ammattikorkeakoulu.
Sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi (AMK)

Euroopan sosiaalirahaston rahoittama Tšetanes naal –koulutuspoluilla -hanke tähtää romanien yhdenvertaisuuden, osallisuuden sekä hyvinvoinnin vahvistumiseen. Hanke kohdentuu romanipoliittisen ohjelman edellyttämiin toimenpiteisiin. Hankkeen tarkoituksena on, että romanien koulutustaso ja sen myötä työllistymismahdollisuudet paranevat. Hankkeen päätoteuttaja ja koordinoija on Diakonia-ammattikorkeakoulu, jossa toteutettiin tukipajoja romaneille, jotka ovat kiinnostuneita korkeakouluopinnoista. Tavoitteena oli luoda malli romanihakijoiden tukipajatoiminnalle.

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli kerätä romanien kokemuksia Tšetanes naal -hankkeen järjestämästä tukipajatoiminnasta. Kokemuksien kautta saatiin tietoa tukipajojen hyödyllisyydestä. Tavoitteena oli selvittää, kuinka tukipajatoiminta vaikutti yksilön itsetuntoon, oppimisvalmiuksiin sekä koulutukseen hakeutumiseen.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena eli kvalitatiivisena tutkimuksena. Työ tehtiin haastattelututkimuksena, haastatteleamalla viittä pajoihin osallistunutta henkilöä. Aineisto analysoitiin käyttämällä induktiivista sisällönanalyysia.

Tutkimustuloksista selviää, että tukipajat koettiin hyödyllisiksi ja tarpeellisiksi. Niiden koettiin selkeyttäneen ammattikorkeakoulun hakuprosessia ja madaltaneen kynnystä hakea ammattikorkeakouluun. Lisäksi tukipajatoiminta paransi oppimisvalmiuksia sekä vahvisti vastaajien itsetuntoa.

Asiasanat: romanit, koulutus, syrjäytyminen, osallisuus, yhdenvertaisuus, positiivinen diskriminaatio, kvalitatiivinen tutkimus

ABSTRACT

Jeanette Auvinen and Susanna Tamminen

The Finnish Roma people's experiences of the Tsetanes Naal project support workshops

69 pages, 1 appendix

December 2018

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree Programme in Social Services

Bachelor of Social Sciences

The Tsetanes Naal educational pathway project is sponsored by the European Social Fund. It aims to promote equal social opportunities, participation and the well-being of Roma people. The aim of the project was to improve the educational standard of Roma people and thus further their chances of employment. The project was supervised and coordinated by the Diaconia University which created workshops for those Roma interested in higher education. The purpose was to create a model for future Roma workshops.

The purpose of this thesis was to gather the experiences of Roma people taking part in the Tsetanes Naal support workshops. These experiences provided valuable information concerning the usefulness of the support workshops. The aim was to find out how these support workshops affected the self-esteem of the individuals, their readiness to learn and their applying for further studies.

This thesis employs qualitative research methods. The study was implemented by interviewing five participants of the support workshops. The findings were analysed using inductive content analysis.

The results of the research reveal that the support workshops were viewed as useful and necessary. They helped to clarify the admissions process and lower the threshold for applicants enrolling to the University of Applied Sciences. Furthermore, the support workshops helped to improve readiness for learning and bolster the self-esteem of the participants.

Key words: Roma, education, social exclusion, participation, equality, positive discrimination, qualitative research study

.....

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 ROMANIT MAAILMALLA JA EUROOPASSA	7
2.1 Romanien historiaa	7
2.2 Romanien nykytilanne Euroopassa.....	8
2.3 Sopimukset edistämässä yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä EU:ssa	10
3 SUOMEN ROMANIT	11
3.1 Suomen romanien historiaa	11
3.2 Lainsäädäntö yhdenvertaisuudesta	13
3.3 Suomen romanipoliittinen ohjelma.....	15
3.4 Toimet yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja positiivinen diskriminaatio	16
4 ROMANIEN SYRJÄYTYMISRISKIN SYITÄ	18
4.1 Romanikulttuuri	18
4.2 Romanien koulutustausta.....	20
4.3 Sosioekonominen asema.....	25
4.4 Syrjintä.....	27
5 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	31
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	32
6.1 Tšetanes naal -hanke tutkimusympäristönä	32
6.2 Romanien tukipajat	34
6.3 Tutkimushenkilöt	35
6.4 Tutkimusmenetelmä.....	36
6.5 Induktiivinen sisällönanalyysi	38
7 TUTKIMUSTULOKSET	46
7.1 Oppimisvalmiudet ja koulutukseen hakeutuminen.....	46
7.2 Itsetunto	48
7.3 Muita haastatteluista esiin nousseita aiheita	49
8 JOHTOPÄÄTÖKSET, POHDINTA JA ARVIOINTI	52
8.1 Tutkimustulosten tarkastelua	52
8.2 Opinnäytetyön toteutumisen arviointi	54
8.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	56
8.4 Jatkokehitys ideat ja -ehdotukset	58
8.5 Ammatillisen kasvun pohdinta	58
LÄHTEET.....	61
LIITE 1. Haastattelukysymykset.....	70

1 JOHDANTO

Romanit ovat Suomen vanhin etninen vähemmistö ja he ovat asuneet Suomessa jo noin 500 vuoden ajan. Heidän historiaansa Suomessa leimaavat vaino ja syrjintä, mutta toisaalta myös yhteistyö pääväestön kanssa. Romaneita on Suomessa arviolta noin 10 000-12 000, tarkkaa määrää ei tiedetä, sillä henkilötietolaki (L 22.4.1999/523) kieltää ihmisten rekisteröinnin etnisyyden perusteella. Romanit asuvat eri puolella maata, enemmistö kuitenkin Etelä- ja Länsi Suomessa kasvukeskuksissa. Romanit ovat Suomen kansalaisia ja näin ollen heillä on samat oikeudet ja velvollisuudet, kuin kaikilla muillakin maamme kansalaisilla. Suomen perustuslaki (L 19.6.1999/731) edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa, turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden, yksilön vapauden sekä oikeudet ja antaa romaneille oikeuden omaan kieleen ja kulttuuriin. Perustuslain lisäksi myös yhdenvertaisuuslaki (L 1325/2014) pyrkii turvaamaan romanien oikeuden yhdenvertaisuuteen ja syrjimättömyyteen. Tästä huolimatta he kokevat syrjintää ja eriarvoisuutta jokapäiväisessä elämässään. Romanien kulttuuri ja tavat ovat edelleen valtaväestölle usein vieraita.

Romaninuorien keskuudessa peruskoulu jää monella kesken tai arvosanat ovat niin heikot, etteivät ne mahdollista toisen asteen koulutukseen pääsemistä. Osallistuminen perusasteen jälkeiseen koulutukseen on heikkoa, vain harva romaninuori jatkaa peruskoulun jälkeen ammatilliseen koulutukseen tai lukioon. Korkeakouluopintoihin jatkavia romaneja on vain yksittäisiä. (Syrjä & Valtakari 2008, 44- 51.) Tšetanesnaal -hankkeen (hankesuunnitelma 2016, 4) mukaan alhainen koulutustaso on ainakin osasyynä huono-osaisuuteen ja keskeinen este työllistymiselle. Näin ollen romanien potentiaalinen työvoima jää käyttämättä ja riski sosiaalisiin ongelmiin kasvaa, näiden ongelmien hoitaminen tulee yhteiskunnalle paljon kalliimmaksi kuin niiden ennaltaehkäisy.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan romanit kokevat yhä enemmän syrjintää kuin muut etniset vähemmistöt Suomessa (Helsingin Sanomat 2018). Useat työnantajat syrjivät romaneita työmarkkinoilla. Romaniväestön syrjäytymisen ehkäiseminen on ajankohtaista niin Suomessa kuin koko Euroopassa. (Vähemmistövaltuutettu 2014, 85- 89; Syrjä & Valtakari 2008, 134- 135; Weiste ym. 2014, 11.)

Romaniväestön kouluttautumisen sekä työllistymisen edistämiseksi onkin Suomessa meneillään nyt kaksi hanketta: Tšetanes naal ja Nevo tiija.

Työelämäyhteistyökumppanimme on Tšetanes naal -koulutuspoluilla -hanke, joka pyrkii edistämään romanien hakeutumista koulutukseen, paremman yhteiskuntaan integroitumisen edistämiseksi. Hankkeen pääasiallinen rahoittaja on Euroopan sosiaalirahasto, mutta hanke saa rahoitusta myös Sosiaali- ja terveysministeriöltä sekä opetus- ja kulttuuriministeriöltä. Hanke on alkanut vuonna 2016 ja päättyy vuoden 2018 lopussa. Hankkeessa on mukana lukuisia osatoteuttajia, mutta sen koordinoijana toimii Diakonia-ammattikorkeakoulu (Diak). Diakissa toteutetaan romanien tukipajatoimintaa, jonka tarkoituksena on edistää romanien hakeutumista korkeakouluopintoihin. Yhtenä hankkeen tavoitteena on luoda pysyvä malli tukipajatoiminnasta.

Teimme opinnäytetyön laadullisena tutkimuksena haastatteleamalla Tšetanes naal -hankkeen tukipajatoimintaan osallistuneita henkilöitä keräten heidän kokemuksiaan tukipajoista. Opinnäytetyömme tavoitteena oli selvittää, mikä merkitys tukipajatoiminnalla on ollut niihin osallistuneille romaneille. Toive opinnäytetyölle tuli hankkeen projektipäälliköltä, joka toivoi saavansa tutkimuksemme kautta viitteitä tukipajojen onnistumisesta tukipajatoiminnan vakinaistamista varten. Ammatillisesti meitä kiinnostivat haastateltavien omat arvot ja ajatukset sekä tulevaisuuden haaveet ja suunnitelmat kouluttautumisen sekä työllistymisen suhteen.

2 ROMANIT MAAILMALLA JA EUROOPASSA

2.1 Romanien historiaa

Romanien ja eräiden Intian kieliryhmien välinen yhteys löydettiin 1700-luvulla. Seuraavalla vuosisadalla selvisi, mistä heimosta ja mistä osasta Intiaa romanit ovat alun perin lähteneet vaeltamaan. Romanien kielissä ja Intiassa puhutuissa sanskritin ja hindin kielissä on runsaasti samankaltaisuutta. Romanien alkukodiksi on kielen rakenteen, murteen ja sanaston avulla pystytty määrittelemään Luoteis-Intia ja Pakistan. Intialaisia romanit eivät ole, he muodostavat oman erillisen ryhmänsä myös Intiassa. (Taylor 2014, 20; Huttu 2005, 324; Suomen Romanifoorumi ry. 2018. Romanit Suomessa. Romanikulttuuri. Romanien historia.)

Luoteis-Intiasta romanit lähtivät vaellukselleen kohti Anatolia (nykyinen Turkki) ja Balkania, noin 1500 vuotta sitten. Tämä on voitu osoittaa geneettisiä ja kielitieteellisiä todisteita aikajanelle yhdistelemällä. Romaniryhmien todennäköinen reitti on kulkenut ensin Persiaan, missä he ovat jakaantuneet eri reiteille noin 900- 1000-luvuilla. Osa matkusti Armenian kautta Turkkiin ja sieltä edelleen Balkanin läpi, jakaantuen ympäri Pohjoista- ja Läntistä Eurooppaa (Taylor 2014, 20.) Toiset taas matkasivat Persiasta nykyisen Irakin ja Syyrian läpi Turkkiin ja suuntautuivat sieltä Balkanin läpi länteen, Saksaan, Ranskaan ja Iberian niemimaalle. Ensimmäiset kirjaukset romaneista ovat Kreikasta 1100-luvulta ja vuoteen 1430 mennessä olivat romanit levittäytyneet kaikkialle Eurooppaan, aivan pohjoisinta Eurooppaa lukuun ottamatta. (Taylor 2014, 8; Huttu 2005, 324–330.) Keski-Euroopasta romanit vaelsivat Skandinaviaan, Skotlannin, Englannin ja Tanskan kautta. Vuodelta 1512 löytyy Tukholman kaupungin asiakirjoista merkintä, että kaupunkiin oli saapunut Antonius Gagino -niminen romani seurueineen. (Huttu 2005, 333–334; Pulma 2006, 20.)

2.2 Romanien nykytilanne Euroopassa

Romanit ovat Euroopan etnisistä vähemmistöistä suurin. Heitä on Euroopassa 10- 12 miljoonaa Euroopan neuvoston arvion mukaan. Euroopan romanien tarkkaa määrää ei tiedetä, sillä virallisten väestönlaskentojen ja epävirallisten arvioiden välillä ovat merkittävää eroavaisuutta. (Sisäministeriö. Yhdenvertaisuus etusijalle -hanke. Kansainväliset kysymykset. Romanit Euroopassa. Suurin etninen vähemmistö Euroopassa.)

Romanien asumisolot ovat useissa Itä- Euroopan maissa huonot. He asuvat hökkeli- kylissä kaupunkien laidoilla. Näistä asunnoista puuttuvat muun muassa juokseva puhdas vesi, viemärinti ja sähkö. Romaneista 45 % asui tällaisissa asunnoissa, kertoo Euroopan perusoikeusviraston (FRA) tutkimus (2012). Vuokra-asunnon saamisen vaikeus pakottaa romanit pysymään näillä alueilla. (Sisäministeriö. Yhdenvertaisuus etusijalle -hanke. Kansainväliset kysymykset. Romanit Euroopassa. Asumisen kipukohtat.)

Euroopan perusoikeusviraston (FRA) tutkimuksen (2012) mukaan romanien eliniänodote on lyhyempi ja terveydentila on huonompi sekä äiti- ja lapsikuolleisuus on suurempaa kuin kantaväestöllä. Syinä romanien heikkoon terveydentilaan pidetään työttömyyden aiheuttamaa köyhyyttä sekä puutteellisia asumisololoja. Useassa Euroopan maassa arvio romanien odotettavissa olevasta eliniästä on jopa 10- 15 vuotta valtaväestön eliniänodotetta alhaisempi. (Sisäministeriö. Yhdenvertaisuus etusijalle -hanke. Kansainväliset kysymykset. Romanit Euroopassa. Alhainen eliniän ennuste; Weiste- Paakkanen, Martelin, Koponen, Koskinen & Linnanmäki 2014, 12.)

Sama tutkimus kertoo myös, että puolet romanilapsista ei ole hoidossa päiväkodissa tai käy esikoulua. Lisäksi peruskoulun käy loppuun vain harva romaninuori ja vain 15 % nuorista menee jatko- opintoihin. (Sisäministeriö. Yhdenvertaisuus etusijalle -hanke. Kansainväliset kysymykset. Romanit Euroopassa. Lyhyt koulutie)

Tässä tutkimuksessa oli mukana 11 Euroopan maata, niissä asuvista romaneista 90 % elää alle kansallisen köyhyysrajan ja 40 % heistä elää kodeissa, joissa ruoasta on pulaa. Lisäksi yli 30 % työkäisistä ja työkykyisistä romaneista ei saa palkkatuloa. (Sisäministeriö. Yhdenvertaisuus etusijalle -hanke. Kansainväliset kysymykset. Ro-

manit Euroopassa. Työtä vaille; Weiste- Paakkanen ym. 2014, 12.) Itä- Euroopan romanit kärsivät massiivisesta työttömyydestä. Tämän vuoksi köyhyys on noin neljä kertaa suurempaa romaneilla kuin saman alueen muulla väestöllä. (Unicef 2010. Tietoa UNICEF: ista. Lausunnot ja kannanotot.)

Elintaso ja perusturva ovat hyvin eritasoisia eri Euroopan maissa. Koska romanit eri puolilla EU:ta elävät ankarassa köyhyydessä, heitä syrjitään, eikä heillä ole tulevaisuuden näkymiä, lähtevät he etsimään parempia oloja perheillensä muista Euroopan maista. (Sisäministeriö. Yhdenvertaisuus etusijalle -hanke. Kansainväliset kysymykset. Romanit Euroopassa. Toivo paremmasta.)

Romanien työllistymistä on pyritty parantamaan erilaisilla toimilla. Tosiasiallisena esteenä heidän työllistymiselle on laajamittainen syrjintä. Vaikka mahdollisuuksia työllistyä parannettaisiin, ei se estä syrjintää. (Unicef 2010. Tietoa UNICEF: ista. Lausunnot ja kannanotot.) Noin 50 % romaneista on kokenut syrjintää etnisyyden perusteella viimeisen vuoden aikana, toteaa FRA: n (2012) tutkimus. Heistä vain 40 % tiesi laista, joka kieltää työelämässä tapahtuvan syrjinnän. Etnisen syrjinnän poistamisen lisäksi romanien taloudellista ja yhteiskunnallista asemaa on saatava parannettua, tähän tarvitaan myös tulevaisuudessa erilaisia kehitysohjelmia. (Sisäministeriö. Yhdenvertaisuus etusijalle -hanke. Kansainväliset kysymykset. Romanit Euroopassa. Tavoitteena yhdenvertaisuus). Koulutuksella voidaan vähentää syrjintää, ehkäistä syrjäytymistä ja köyhyyden kierteeseen ajautumista. FRA: n raportin tulokset osoittavat, että erityisesti nuorten romanien koulutusta tulee parantaa nopeasti ja tehokkaasti. (FRA Euroopan unionin perusoikeusvirasto/UNDP Yhdistyneet Kansakunnat 2012. Lehdistötiedote.)

Valtioiden on taattava kaikille kansalaisilleen oikeus syrjimättömään kohteluun sekä turvattava heidän asuminen, pääsy koulutukseen ja terveydenhuoltoon. EU voi valvoa sitä, kuinka tehokkaasti sen jäsenvaltiot toimivat romanien yhdenvertaisten oikeuksien toteutumiseksi. (Sisäministeriö. Yhdenvertaisuus etusijalle -hanke. Kansainväliset kysymykset. Romanit Euroopassa. Kenellä on vastuu?)

2.3 Sopimukset edistämässä yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä EU:ssa

Euroopan neuvosto ja EU:n pyrkivät parantamaan syrjittyjen ryhmien osallisuutta lainsäädännön keinoin, sillä ihmisten yhdenvertaisuus on demokraattisissa maissa ja instituutioissa keskeinen periaate (Bello 2014, 29). Lissabonin sopimus on perusoikeuskirja jonka allekirjoittivat EU- maiden päättäjät vuonna 2000. Se käsittelee kansalaisoikeuksia ja poliittisia, taloudellisia sekä sosiaalisia oikeuksia. (Euroopan parlamentti 2009. Lissabonin sopimus: Lyhyt oppimäärä.) Lissabonin sopimuksen astuttua voimaan 1.12.2009, se on velvoittanut Euroopan neuvoston ja EU:n täytäntöönpanemaan periaatteet yhdenvertaisuudesta ja syrjinnän kiellosta. Lisäksi EU:n sääntöjen ja direktiivien on oltava yhdenmukaiset Euroopan neuvoston Ihmisoikeussopimuksen kanssa. Laillinen valmius EU:n liittymiseksi Euroopan Ihmisoikeuksien sopimukseen on kirjattu EU:n perustuslakiin. (Bello 2014, 29–30.) Euroopan Ihmisoikeussopimus on tehty turvaamaan ihmisoikeuksia ja perusvapauksia (Eduskunta). EU:n liittymisen Euroopan Ihmisoikeussopimukseen jäi toteutumatta vuonna 2014, sillä EU:n tuomioistuin ei hyväksynyt liittymissopimusta. (Kirkkala 2017). Suomen oikeusministeri Antti Häkkinen on vuonna 2017 kehottanut EU: ta liittymään nopeasti Euroopan Ihmisoikeussopimukseen. (Valtioneuvosto 31.10.2017.)

Ihmisten tasavertaisuuden tulee olla kirjattu myös kansallisiin perustuslakeihin. Ihmistä ei tule syrjiä fyysisen tai hänen persoonaansa liittyvän syyn vuoksi. Yhdenvertaisuuden periaate ei ole ongelmaton. Se voi lisätä epätasa-arvoisuutta ja johtaa kehittyneisiin muotoihin syrjinnästä. Lainsäädäntö ei anna konkreettisia keinoja piilevään syrjintään puuttumiseksi, tällöin vaikutukset kohdistuvat erityisesti joihinkin ihmisiin tai ihmisryhmiin. Jatkuvasti syrjityiksi joutuneita ryhmiä autetaan käyttämällä positiivisia erityistoimia joilla voidaan varmistaa, että he saavat todellista tukea. Näin toimien voidaan vähentää heille jo aiheutunutta haittaa, kuten syrjäytymistä sekä ehkäistä heihin kohdistuvaa syrjintään jatkossa. (Bello 2014, 30–31.)

3 SUOMEN ROMANIT

3.1 Suomen romanien historiaa

Romanit saapuivat Suomeen todennäköisesti Ruotsin kautta 1500-luvun alkupuolella. Ahvenanmaalla Kastelholman linnanvouti Joen Vestgöthe kirjasi tilikirjaansa vuonna 1559 merkinnän, että oli ottanut romaneilta työhevosta. Turun linnan kirjuri on puolestaan kirjannut vuonna 1580, linnan vankilassa olleen romanin nimeltään Bågdan Bålatzen Tattar. (Huttu 2005, 334–335; Rekola 2012, 18.)

Vuonna 1637-1748 oli Suomessa voimassa ”hirttolaki,” sen mukaan kaikkien valtakunnan alueella olevien romanien tuli poistua maasta. Maahan jääneet romani miehet sai teloittaa ilman oikeudenkäyntiä, naiset ja lapset tuli ajaa valtakunnanrajan yli. Tietävästi teloituksia ei kuitenkaan toteutettu. (Huttu 2005, 335; Rekola 2012, 23–24.) 1700-luvulla irtolaiset ja kiertolaiset tai ilman palveluspaikkaa olevat olivat vaarassa joutua armeijaan tai pakkotyöhön. 1750-luvulla romaneita tuomittiin ja värvättiin Viaporin linnan rakennustöihin. Myös romaninaisia joutui pakkotyöhön Viaporiin, tuolloin romanilapsia ensimmäisen kerran pakkohuostaan otettiin. (Pulma 2006, 34; Rekola 2012, 36–47.)

1800-lukua leimasi kansallisaatteen synty, jolloin romanit haluttiin assimiloida eli sulauttaa muuhun väestöön suomalaistamalla heidän kulttuuriaan. (Huttu 2005, 337–338.) Vuonna 1900 romanit haluttiin puolestaan viranomaisvalvonnan alaisuuteen, suunnittelemalla heille henkikirjoittautumispakkoa ja kirkollista vihkimystä. Nämä toimet jäivät toteutumatta Suomen itsenäistyttyä vuonna 1918. Romanit saivat Suomen kansalaisuuden vasta vuotta myöhemmin 1919. (Huttu 2005, 336–339; Tervonen 2012, 85–93.)

Talvi- ja jatkosodissa Suomen romanimiehet olivat isänmaan palveluksessa rintamalla, esimerkiksi hevosenhoitajina tai muissa sotilastehtävissä. (Huttu 2005, 338–339). Suomesta ei sotien aikana tietävästi luovutettu romaneja keskitysleireille. Helsingin yliopiston historiantutkija Panu Pulman mukaan, sota-ajan aineistoista, kirjallisuudesta tai suullisesta perimätiedosta ei löydy näyttöä romanien luovutuksista Saksan viranomaisille. (Yle uutiset 21.3.2012.)

Sotien jälkeen ”mustalaiskysymys” tuli asunnottomien evakkoromanien suuren määrän vuoksi uudelleen pohdintaan. Mustalaisasiain neuvottelukunta asetettiin valtioneuvoston toimesta vuonna 1956 toteuttamaan toimenpide-ehdotuksia, joista ensimmäisenä toimenä oli romanien asunto-olojen kohentaminen. (Pulma 2006, 175–177; Tervonen 2012, 190–191.)

Suomen maaseudulla oli totuttu erilaisuuteen, sillä aina 1960-luvulle asti siellä kiersivät monet eri ammattiryhmän työtä etsien. Maaseudun asukkaiden olisi ollut vaikeaa tulla toimeen ilman näitä kiertäviä käsityöläisiä, kauppiaita ja muita eri alojen ammattilaisia. (Häkkinen 2005, 255.) Romanien yleisimpiä ammatteja olivat sosiaaliministeriön selvityksen mukaan vuonna 1952 käsityöläiset (30,8 %), hevoskauppiat (14 %) ja sekatyöläiset (14,9%) (Pulma 2006, 167–169). Romanien ja maanviljelijöiden välinen suhde perustui vielä toisen maailman sodan jälkeenkin eräänlaiseen vaihtosuhteeseen. Talolliset tarjosivat romaneille majoituksen ja ruoan ja saivat puolestaan näiltä palveluita, kauppatavaroita tai apua eri työtehtäviin. (Tervonen 2005, 291.) Romanimiehet tekivät talollisille maatalous- ja metsätöitä, naiset ja lapset puolestaan auttoivat koti- ja karjataloustöissä sekä lasten hoidossa. Romanien majoittuminen perustui samoihin reitteihin ja tuttuihin taloihin, joihin saattoi olla monien sukupolvien takainen luottosuhde. Vierailta paikkakunnilla majoituksen hankkiminen oli vaikeaa. (Tervonen 2005, 269, 271–276.)

1950-1960 -luvuilla romanien kiertolaisuuteen perustuva elämänmuoto oli uhattuna, heidän perinteiset ammattinsa katosivat, teollistumisen, maatalouden koneellistumisen ja kauppojen lisääntymisen takia. Monilla romaneista ei kiertävästä elämäntavasta johtuen ollut peruskoulutusta, tällöin teollistuvaan yhteiskuntaan oli kouluttamattomana vaikeaa työllistyä. Monet romaniperheet jäivät satunnaistulojen, eläkkeiden ja sosiaaliturvan varaan ajautuen köyhyyteen. Kovan asuntopulan takia suurten kaupunkien laitamille syntyi hökkeli- ja telttakylä, jotka saivat osakseen negatiivista huomiota viranomaisten ja lehdistön taholta. Valtion romanipoliittikkaa leimasivat passiivisuus ja rasistiset ajatusmallit aina 1960-luvun lopulle asti. Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ja vähemmistöoikeuksien korostuminen sekä romaniaktivistien poliittinen taistelu saivat muutoksen alulle yhteiskunnassa. (Huttu 2005, 339-340; Pulma 2006, 193-194; 2012, 166, 191–192; Sisäministeriö. Yhdenvertaisuus etusijalle- hanke. ”Mustalaiskysymyksen” paluu sodan jälkeisessä Suomessa.)

Suomen romaneista arviolta kolmannes muutti Ruotsiin paremman toimeentulon perässä 1960-1970 -luvulla. Heistä monet jäivät Ruotsiin, sillä siellä heidän oli helpompaa kouluttautua sekä päästä työelämään. Vuonna 1970 Suomen hallitus esitti rotusyrjinnän lisäämistä rikoslakiin. Samana vuonna varattiin valtion budjettiin ensimmäisen kerran määräraha vuokra-asuntojen järjestämiseksi romaneille. 1990 -luvulla Suomen romanit ovat muuttaneet maalta kaupunkiin, erityisesti pohjoisesta etelään. (Huttu 2005, 340–341; Pulma 2006, 183–185; Tervonen 2012, 191–197, 217.)

3.2 Lainsäädäntö yhdenvertaisuudesta

Perustuslain (L 11.6.1999/7319) § 6 mukaan;

”Ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä” ja ”Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella”. Perustuslain (L 11.6.1999/7319) 17 § turvaa myös oikeuden omaan kieleen ja kulttuuriin. ”Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan.” Lisäksi perustuslain (L 11.6.1999/7319) 22§ velvoittaa julkista valtaa turvaamaan perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumisen.

Yhdenvertaisuuslain (L 1325/2014) tarkoituksena on Suomessa edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää. Sen tarkoituksena on lisäksi parantaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa. Tätä lakia sovelletaan julkiseen ja yksityiseen toimintaan, sitä ei kuitenkaan sovelleta yksityis- tai perhe-elämään eikä uskonnonharjoittamiseen.

Lain 5 § velvoittaa viranomaisia edistämään yhdenvertaisuutta, saman lain 6§ velvoittaa oppilaitoksia samaan. Työnantajia, joiden palveluksessa on vähintään 30 henkilöä, velvoitetaan yhdenvertaisuuden edistämiseen. Työnantajan on laadittava suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi. (L 1325/2014.)

Saman lain 8 § kieltää syrjinnän muun muassa iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistys-

toiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Tämä laki kieltää sekä välittömän että välillisen syrjinnän sekä ohjeen tai käskyn syrjiä. (L 1325/2014.)

Laissa mainitaan myös positiivinen erityiskohtelu (§ 9). Tällä tarkoitetaan sellaista erilaista kohtelua, jonka tarkoituksena on tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen taikka syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäiseminen tai poistaminen. (L 1325/2014.)

Yhdenvertaisuuslain (L 1325/2014) 14§ koskee häirintää. Häirintää on lain mukaan henkilön ihmisarvoa tarkoituksellisesti loukkaava käytös, mikäli sen syy liittyy henkilön ikään, alkuperään, kansalaisuuteen, kieleen, uskontoon, vakaumukseen, mieliteeseen, poliittiseen toimintaan, ammattiyhdistystoimintaan, perhesuhteisiin, terveydentilaan, vammaisuuteen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai muuhun henkilöön liittyvään syyhyn sekä käyttäytymisellä on tarkoitus aikaan saada henkilö halventava, nöyryyttävä, uhkaava, vihamielinen tai hyökkäävä ilmapiiri. Työnantajan tulee ryhtyä toimiin häirinnän poistamiseksi, saatuaan siitä tiedon. Mikäli työnantaja ei ryhdy tarvittaviin toimiin, pidetään menettelyä syrjintänä.

Yhdenvertaisuuslain (L 1325/2014) § 17 kieltää syrjivän työpaikkailmoittelun. Avoimesta työpaikasta, virasta tai tehtävästä ilmoittaessaan työnantaja ei saa oikeudettomasti edellyttää hakijoilta tässä laissa tarkoitettuja henkilöön liittyviä ominaisuuksia tai seikkoja. Tämän lain syrjinnän, työsyryjinnän ja häirinnän rangaistuksista säädetään myös rikoslaissa (L 39/1889.)

Henkilötietolain (L 22.4.1999/523) 11§ kieltää arkaluontoisten tietojen käsittelyn. Henkilötietoja, jotka kuvaavat tai on tarkoitettu kuvaamaan rotua tai etnistä alkuperää, pidetään lain mukaan arkaluonteisina tietoina.

Työntekijän syrjiminen rekrytointitilanteessa on kiellettyä monien eri lakien säännöksiä perusteella. Näitä lakeja ovat perustuslaki, yhdenvertaisuuslaki, työsopimuslaki, rikoslaki, valtion virkamieslaki, laki kunnallisesta viranhaltijasta, laki naisten ja miesten tasa-arvosta ja kirkkolaki. (Michelsen, Reijula, Ala- Mursula, Räsänen & Uitti 2018, 161.)

3.3 Suomen romanipoliittinen ohjelma

Ensimmäinen Suomen romanipoliittinen ohjelma toimi vuosina 2009-2017. Sen tavoitteena oli edistää romanien osallisuutta sekä yhdenvertaisuutta elämän eri osa-alueilla. Ohjelman visiona oli, että Suomi on edelläkävijä romaniväestön yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistämiseksi Euroopassa vuonna 2017. Tavoitteena oli luoda tehokkailta ja yhtäaikaistavilla toimilla edellytykset romanien ihmisoikeuksien sekä sosioekonomisen aseman parantamiseksi yhteiskunnassa, parantaa romaniväestön vaikuttamismahdollisuuksia sekä pyrkiä säilyttämään romanikulttuuri- ja identiteettiä. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2009, 3.)

Romanipoliittisen ohjelman lähtökohtana oli ajatus siitä, että lainsäädäntö ja palvelujärjestelmä mahdollistavat romaniväestön yhdenvertaisuuden. Kuitenkin viranomais- tahoilta tarvittaisiin erityistoimenpiteitä romaniväestön ja yhdenvertaisuuden toteutumiseksi. Ohjelman periaatteena oli myös vahvistaa romaniväestön omaa toimintakykyä ja toimijuutta, heidän vahvuudet huomioiden. Romanipoliittinen ohjelma nosti romaniväestön yleisen koulutustason nostamisen sekä koulutukseen osallistumisen ohjelman ensisijaisiksi tavoitteiksi. Koulutus avaa ovia työmarkkinoille ja sitä kautta vahvistaa yhteiskunnalliseen osallisuuteen. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2009, 3.)

Uudessa romanipoliittisessa ohjelmassa, joka toimii vuosina 2018-2022 on todettu, että lainsäädäntö ja myönteinen integraatioajattelu eivät yksin riitä takaamaan yhdenvertaisuutta. Romanit ovat edelleen heikommassa taloudellisessa ja sosiaalisessa asemassa verrattuna muihin suomalaisiin. Lisäksi he joutuvat edelleen syrjinnän kohteeksi esimerkiksi asunnon- ja työn haussa, tämä tuhoaa integraation perusedellytyksiä. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2018, 10.)

Uuden romanipoliittisen ohjelman (ROMPO 2018- 2022) keskeisenä tavoitteena on osallistaa ja aktivoida romaneja itseään omien asioidensa ajamiseen. Romanien ja romaneja edustavien järjestöjen kuulemista ja vaikutusmahdollisuuksia on keskeistä vahvistaa. Ohjelman vaikuttamiskeinoja ovat valtavirtaistaminen sekä toimintakäytäntöjen kehittäminen romaniväestön olosuhteet ja palvelutarpeet huomioiden. Valtavirtaistamisella otetaan romanien omat näkökulmat huomioon heitä koskevassa päätöksenteossa ja palveluissa edellyttäen toimenpiteiden sekä päätösten vaikutusten arviointia romanien näkökulmasta. Ohjelmalla on pyritty kiinnittämään yhä enem-

män huomiota romanityön periaatteisiin ja eettisiin kysymyksiin. Huomio on myös kestävässä kehityksessä, joka vaikuttaa siihen kuinka laajoja ja pitkäkestoisia muutoksia toimeenpanolla saadaan aikaan. Erityisen tärkeänä pidetään palveluohjauksen ja viranomaisuuksien kehittämistä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2018, 10–11.)

3.4 Toimet yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja positiivinen diskriminaatio

Euroopan sosiaalirahaston kestävä kasvua ja työtä -ohjelman kaudella 2014-2020 erityisenä kohderyhmänä ovat romanit. Kehittämistyöllä tuetaan kansallisia toimenpideohjelmia, kuten romanipoliittinen ohjelma. Toimintamalleja kehitetään romanien syrjäytymisen ehkäisyyn sekä romanien hyvinvointia ja työ- ja toimintakykyä selvitetään ja tuetaan valtakunnallisesti. Keskiössä ovat eri hallinnonalojen välinen yhteistyö ongelmakierteiden katkaisemiseksi. Toiminnan tavoitteena on luoda pysyviä rakenteita ja toimintamalleja romanien osallisuuden ja hyvinvoinnin tukemiseksi Suomessa. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2018. Valtakunnalliset teemat. Osallisuus. Syrjintää ja huono-osaisuutta kokevien ryhmien osallisuuden tukeminen.; Weiste- Paakkanen ym. 2014, 22–23.)

Työ- ja elinkeinoministeriö kampanjoi muutama vuosi sitten Asenne meininki -mediakampanjalla, jonka tarkoitus oli herättää ajatuksia ja keskustelua syrjimättömästä rekrytoinnista ja monimuotoisesta työyhteisöstä. Kampanja käsitteli työnantajien ennakoasenteita erityisesti romaneja ja muita etnisiä vähemmistöjä edustavia sekä vammaisia ja osatyökykyisiä nuoria työnhakijoita kohtaan. Kampanjalla pyrittiin lisäämään syrjinnän vaarassa olevien nuorten tietoa työnhausta ja työelämän pelisäännöistä. (Helsingin Yrittäjät 2012.)

Mediahuomiota on hiljattain saanut myös Nevo tiija– uusi aika -hankkeen osana järjestetty Työnimi- kampanja. Työnimi- kampanjan tarkoitus on tuoda julkiseen keskusteluun romanien kokemaa syrjintää työnhakutilanteissa. Kampanjassa neljä tunnettua suomalaista haki työtä omilla ansioluetteloillaan mutta käyttäen tavallisia romaninimiä, heistä kukaan ei päässyt edes haastatteluun. (Diakonia- ammattikorkeakoulun verkkomedia 2018.)

Edellä mainittujen toimien lisäksi yhdenvertaisuutta pyritään Suomessa jatkuvasti lisäämään positiivisella erityiskohtelulla, joka perustuu yhdenvertaisuuslain 9 § ja 11§. Perustuslain 22§ mukaan julkisen vallan tehtävä on turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Siksi viranomaisella voi olla velvollisuus positiiviseen erityiskohteluun. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2017, 7.)

Brittiläinen Richard Titmuss on ensimmäisenä käyttänyt käsitettä positiivinen diskriminaation eli positiivinen erityiskohtelu kirjassaan vuonna 1968. Hänen mielestään kaikkien saatavilla olevat sosiaalietuudet ja palvelut olivat riittämättömiä. Näiden lisäksi tarvittaisiin myös valikoivia, kohdennettuja palveluja ja etuuksia, joilla huonompiensaisten asemaa voitaisiin parantaa. Tavoitteena olisi syrjinnän päättymisen sekä yhdenvertaisuuden edistäminen. (Tapola- Tuohikumpu, 2005, 11–12.)

Lainsäädäntömme mukaan kiellettyjä syrjintäperusteita ovat ikä, alkuperä, vammaisuus, uskonto tai seksuaalinen suuntautuminen. Ihmisten muita huonompaan asemaan joutumisen takana ovat usein juuri nämä syyt. Jotta yhdenvertaisuus voisi toteutua, edellyttää se juuri näiden huonommassa asemassa olevien ryhmien erityistarpeiden huomioimista. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2017, 4.)

Ylimääräistä tukea annetaan heikommista lähtökohdista tuleville ihmisille. Ajatuksena on mahdollistaa ihmisille tai ihmisryhmille yhtäläiset mahdollisuudet käyttää yhteiskunnan tarjoamia toimia, kuten koulutusta. (Tapola- Tuohikumpu 2005, 11–12.) Positiivisella erityiskohtelulla pyritään korjaamaan haittaa, joka on aiheutunut jollekin väestöryhmälle syrjinnän seurauksena. Työelämässä voidaan esimerkiksi kasvat-
taa heikot työllistymismahdollisuudet omaavien henkilöiden osuutta työntekijöissä, positiivisen erityiskohtelun toimenpiteenä. Erityiskohtelun tulee olla väliaikaisia, näitä toimia voidaan kuitenkin käyttää niin kauan, kunnes yhdenvertainen asema on toteutunut tai haitat ovat poistuneet. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2017, 4–6.) Positiivisen ja kohdennetun erityiskohtelun toimialueita ovat asuntopolitiikka, koulutus, työelämä, julkinen palvelutarjonta sekä erilaiset toimet maahanmuuttajien integrointumisen tukemiseksi. (Tapola- Tuohikumpu 2005, 11–12.)

4 ROMANIEN SYRJÄYTYMISRISKIN SYITÄ

4.1 Romanikulttuuri

Selkein määritelmä toteaa kulttuurin olevan kykyjä, käsityksiä ja käyttäytymistapoja, jotka ihmiset ovat omaksuneet yhteiskunnan jäseninä (Markkanen 2007, 15). Kulttuuri määritellään kokonaisvaltaiseksi elämäntavaksi, joka säätelee yksilöiden tapaa jäsentää maailmaansa ja ilmaista tunteitaan sekä ohjaa heitä päätösten tekemisessä. Kulttuureista on löydettävissä niihin sisältyviä merkityksiä, joita tarkastelemalla ymmärretään tekijöitä, jotka sitovat yksilöä yhteisöönsä. Kulttuuri on läsnä kaikessa elämässä ja yhteiskunnassa ja siihen liittyy useita toisiinsa liittyviä, mutta myös toisistaan erillisiä ulottuvuuksia. (Hammar- Suutari 2009, 49.)

Etnisellä vähemmistöllä tarkoitetaan ryhmää, jonka jäseniä yhdistää kulttuuriperintö, kieli, alkuperä ja ulkonäkö tai uskonto. Suomalaisessa kulttuuriperinnössä romanit ovat ryhmä joka edustavat vähemmistöä. Romanit kuuluvat Suomessa myös kieli- ja kulttuurivähemmistöön. (Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2018. Maahanmuuttajat ja monikulttuurisuus. Työkalut. Käsitteet.)

Romanikulttuurissa kasvatuksessa korostuu lasten kasvattaminen kunnan romaneiksi. Heille opetetaan kieli, kulttuuri, tavat ja sosiaaliset taidot. He korostavat ihmissuhteiden merkitystä, erityisesti oman perheen ja suvun kautta. Siinä missä valtaväestö arvostaa ihmisiä koulutuksen, ammatin ja varallisuuden perusteella, romaniväestölle merkitsee enemmän henkilön osakseen saama arvostus ikänsä, sukupuolensa ja kulttuuriin sitoutumisen perusteella. (Suomen Romanifoorumi ry 2017. Romanit Suomessa. Romanien yhteiskunnallinen asema. Koulutus.)

Naisen tehtäviin kuuluu huolehtia arkipäivän sujuvuudesta. Tähän liittyy kaikki lastenhoitoon, ruuanlaittoon ja puhtaudesta huolehtimiseen liittyvät asiat. Pienten lasten kasvatusta on pääosin naisten vastuulla. Romanimiehen rooli kasvattajana korostuu, kun lapset ovat murrosiän kynnyksellä. Silloin alkaa myös selkeämpi sukupuolirooleihin liittyvä jako. Tapakulttuurin omaksuminen tapahtuu mallioppimisen kautta, joten roolimalli on tärkeä. (Opetushallitus 2008, 25–26.)

Romanien perinteinen elämäkaarajattelu poikkeaa suomalaisesta kulttuurista. Parisuhteet ja perheenperustaminen tapahtuvat useimmiten parhaaseen opiskelu-uranluomisaikaan eli noin 17–25 -vuotiaana. Tämä heikentää romaninuorten ammatillisia etenemismahdollisuuksia ja asettavat nuoret myös liian aikaisin aikuisten maailmaan. Valtaväestö asettaa usein opiskelun ja työpaikan saannin etusijalle turvatakseen perheen perustamisen, mutta romaniväestö toimii päinvastoin. Perheen perustaminen merkitsee usein romaninuorelle itsenäistymistä ja mahdollisuutta irtaantua kotoa. (Syrjä & Valtakari 2008, 27, 51.) Nuoret romaninaiset keskittävät edelleen ajatuksensa ensisijaisesti perheeseen. Mahdollista työuraa kodin ulkopuolella pohditaan vasta perheen perustamisen jälkeen. (Seikkula & Rantalaiho 2012, 57.)

Osalle romani aikuisopiskelijoita itsenäisten valintojen tekeminen ja opintojen suunnittelu voivat olla hankalia, sillä opintoihin vaikuttavat aina perhetilanne sekä kulttuuriin liittyvät velvoitteet (Syrjä & Valtakari 2008, 54). Yksilön on valintoja tehdessään otettava huomioon muiden yhteisön jäsenten mielipiteet, sillä romanikulttuuri on yhteisöllinen. Kouluttautuminen mahdollistaa yhteiskuntaan osalliseksi pääsemisen. Opintojen aikana yksilö omaksuu aina osittain myös pääväestön arvoja ja elämäntapaa, joka voidaan muiden romanien taholla kokea vaaraksi romanikulttuurille ja sen arvoille. (Sisäministeriö. Yhdenvertaisuus etusijalle- hanke. Oppimateriaalit yläkouluille. Mitä nyt? Lyhyt koulutushistoria. Marko Stenroos- Onko hyväksi, että romani kouluttautuu?)

Romanin elämässä ongelmat ovat sekä sisältä- että ulkoapäin tulevia. Sisäiset vaikeudet liittyvät itsetunto- ja identiteettiongelmiin ja ulkoapäin tulevat taas kielteisiin ennakkoluuloihin romaniväestöä kohtaan. Viime vuosina romanien keskuudessa on tapahtunut paljon myönteistä muutosta liittyen romanien haluun kouluttautua ja osallistua työelämään sekä kiinnostus yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Romanikulttuurin ja sen arvojen uudelleenarviointi sekä kehittäminen ovat myös ajankohtaistuneet. Huomion arvoista on se, että romanien sekä pääväestön välille on kasvamassa halu tutustua toisiinsa, joka mahdollistaa yhteistyön jossa kaikkien osapuolten välillä on kunnioitus yksilöä ja kulttuurista taustaa kohtaan. (Florin 2007, 4.)

4.2 Romanien koulutustausta

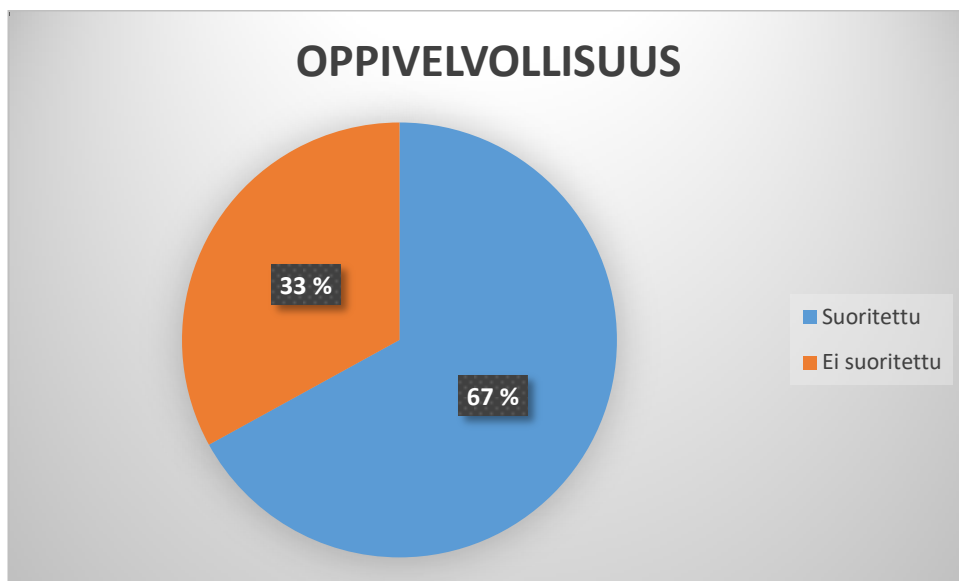
Romanien koulutushistoria on lyhyt. Vasta 1960-1970 lukujen taitteessa on arvioitu ensimmäisen sukupolven aloittaneen koulunkäynnin, kaupungistumisen sekä asuntopolitiikan myötä. Koulutuksen vähäisyydestä johtuen monilla aikuisilla romaneilla on puutteita luku- ja kirjoitustaidoissa vielä nykypäivänäkin. Koulutukseen hakeutumisesta sekä siihen osallistumisesta vaikeuttaa opiskeluun liittyvät perinteiset asenteet sekä aikaisemmat huonot kokemukset kuten kiusaaminen ja ulkopuolelle jättäminen. Koulutusta ei ole aiemmin edes pidetty romaniyhteisössä merkityksellisenä, koska yhteisö ja perhe ovat vastanneet perinteisiin ammatteihin valmentamisesta sekä sosiaalisesta kasvatukselta. Näitä perinteisiä ammatteja ovat olleet kauppa- ja maahan- tuonti, hevosten hoito ja ravivalmennus sekä taiteen- ja viihteen aloista musiikki. Kasvatuksen lähtökohtana on ollut tulla sosiaalisilta taidoiltaan taitavaksi periaatteella ”elämä opettaa”. Asenteet kouluttautumista kohtaan ovat kuitenkin muuttuneet ja koulutusta on alettu pitämään tärkeänä. (Syrjä & Valtakari 2008, 40, 44–45.)

Nykypäivänä koulu antaa tilaa erilaisuudelle ja jokainen tulee huomioida yksilönä. Tällä hetkellä koulussa olevien romanilasten vanhemmat ovat ensimmäinen tai toinen sukupolvi, jolla on ollut mahdollisuus koulunkäyntiin. Tämä antaa vanhemmille paremmat mahdollisuudet tukea lastensa koulunkäyntiä. Lyhyen koulutushistorian lisäksi koulutustason alhaisuuteen romaneilla vaikuttaa myös periytyvyys. Lasten koulutustasoon on todettu vaikuttavan vanhempien koulutus. Lisäksi vaikuttaa romanikieleen liittyvä kulttuuriperinne sekä sosiaalinen status. (Suomen Romanifoorumi ry 2017. Romanit Suomessa. Romanien yhteiskunnallinen asema. Koulutus.)

Opetushallitus teki vuonna 2015 katsauksen aikuisten romanien koulutustaustoihin. Katsaus pyrki selvittämään, millaista koulutusta aikuisella romaniväestöllä on, sillä näitä taustoja ei ole aiemmin tutkittu näin laaja-alaisesti. Katsausta varten romaneilta kysyttiin koulutushistoriasta, tarpeista kouluttautumiseen sekä heidän omista näkemyksistään näihin liittyen. Nimettömässä kyselyssä kartoitettiin myös vastaajien toiveita koulutukseen liittyen. Yhteensä 349 romania aloitti kyselylomakkeen paperisen tai sähköisen version täyttämisen. Sähköinen lomake koettiin kuitenkin hankalaksi ja paperilomakkeiden avulla vastauksia saatiin enemmän. Tulosten analysointiin käytettiin yhteensä 327 vastaajan tietoja.

Mitä iäkkäämmästä vastaajasta oli kyse, sitä vähemmän vastauksia saatiin. Vain kahdeksan yli 65- vuotaista palautti lomakkeen. (Rajala & Blomerus 2015, 12.)

Yksi selvityksen avainkysymyksistä koski romaniväestön oppivelvollisuuden suorittamista. Vastaajien päättötodistukset oli saatu joko peruskoulusta tai kansakoulusta. Oppivelvollisuus päättyy, kun perusopetuksen oppimäärä on suoritettu tai oppivelvollisuuden alkamisesta on kulunut kymmenen vuotta. Vastaajista kaksi kolmasosaa oli saanut päättötodistuksen, kun taas kolmannes oli jäänyt ilman (kuvio 1). Romanioppilaiden koulumenestys on viimeisen 60 vuoden aikana parantunut niin, että päättötodistuksen saaneiden osuus on noussut 25 prosentista yli 80 prosenttiin. Kehitys on ollut huomattavaa. Rajalan ja Blomeruksen mukaan huolestuttavaa on kuitenkin se, että noin 16% tämän kyselyn nuorimman ikäluokan vastaajista on jäänyt ilman päättötodistusta, kun kaikkien peruskoululaisten ikäluokasta vastaava osuus on 2,6%. (Rajala & Blomerus 2015, 16–17.)

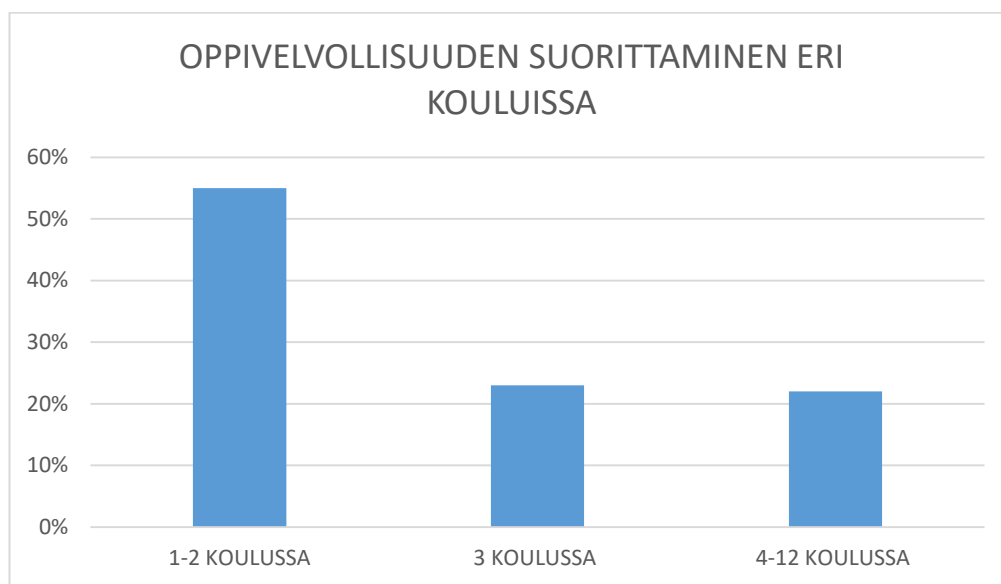

Kuvio 1. Romanioppilaiden oppivelvollisuuden suorittaminen (Rajala & Blomerus 2015, 16)

Peruskoulun keskeytyminen on edelleen yleinen ongelma romanilapsilla. Jatkokoulutukseen hakeutuminen vaikeutuu ja ilman koulutusta on vaikeaa saada työtä. Tästä kaikesta voi seurata toimeentulo- sekä muita ongelmia. Syrjäytymiskierre on lähes väistämätön. (Markkanen 2007, 16.) Koulun keskeyttämisten runsas määrä etnisessä ryhmässä luo negatiivisia stereotyyppioita ja lisää muun väestön ennakkoluuloja, siten se voi vaikeuttaa kaikkien ryhmän jäsenten täysipainoista toimimista yhteiskunnassa.

Tämän vuoksi olisikin oppilaiden ja koko romaniväestön etu, että romanioppilaista mahdollisimman moni suorittaisi peruskoulun loppuun asti. (Rajala, Salonen, Blomerus & Nissilä 2011, 51.)

Kyselyssä kartoitettiin myös, kuinka monessa eri koulussa omaa oppivelvollisuutta oli suoritettu. Vastaajista 22 % on käynyt 4-12 eri koulua (kuvio 2). Tuloksien perusteella vaikuttaisi siltä, että tämän ryhmän sisällä huomattavan moni oli keskeyttänyt oppivelvollisuutensa. Syinä tähän mainittiin jatkuva muuttaminen ja siitä lapselle aiheutuva sosiaalisen verkoston uudelleen rakentaminen. Myös asunnottomuus on vaikeuttanut oppivelvollisuuden suorittamista. (Rajala & Blomerus 2015, 31.)

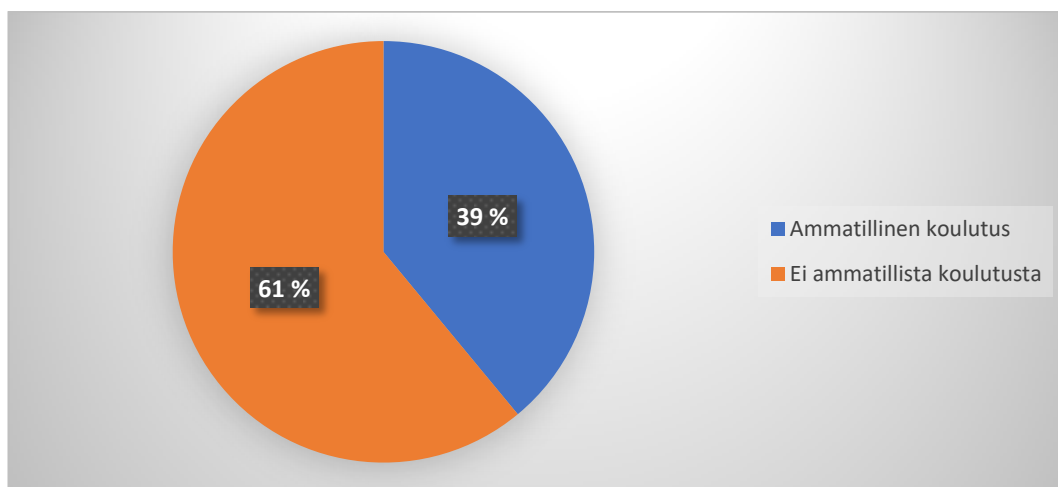

Kuvio 2. Romanioppilaiden oppivelvollisuuden suorittaminen eri kouluissa (Rajala & Blomerus 2015, 31)

Koulun vaihtaminen ja kotiopetus voivat heikentää ratkaisevasti romanioppilaiden keskimääräistä koulumenestystä ja johtavat helposti koulunkäynnin keskeyttämiseen. Koulun vaihtaminen saattaa vaikeuttaa koulunkäyntiä. Saman luokan pysyvyys näyttää vaikuttavan psyykkiseen hyvinvointiin, oppilaan koulumenestykseen sekä koulun rakentamaan sosiaaliseen pääomaan. Tutkimuksen mukaan uusien, luokkaan samana lukuvuonna tulleiden oppilaiden keskiarvoista laskettu keskiarvo oli puoli numeroa matalampi kuin niiden oppilaiden, jotka olivat opiskelleet samassa luokassa vähintään kaksi vuotta. Luokan vaihtamisesta seuranneiden psyykkisten haasteiden vuoksi myös oppilaiden minäkuva muuttui kielteisemmäksi. (Rajala ym. 2011, 51.)

Romanien aikuiskoulutusta koskevien selvitysten mukaan opiskelujen keskeytyminen on yleistä. Yleisimpiä syitä keskeytykselle on oppimisvalmiuksien puute, joka heikentää motivaatiota sekä tottumattomuus suunnitelmalliseen ja tavoitteelliseen toimintaan, jolle kulttuuri ja kasvuympäristö eivät ole välttämättä luoneet pohjaa. (Syrjä & Valtakari 2008, 54, 57.)

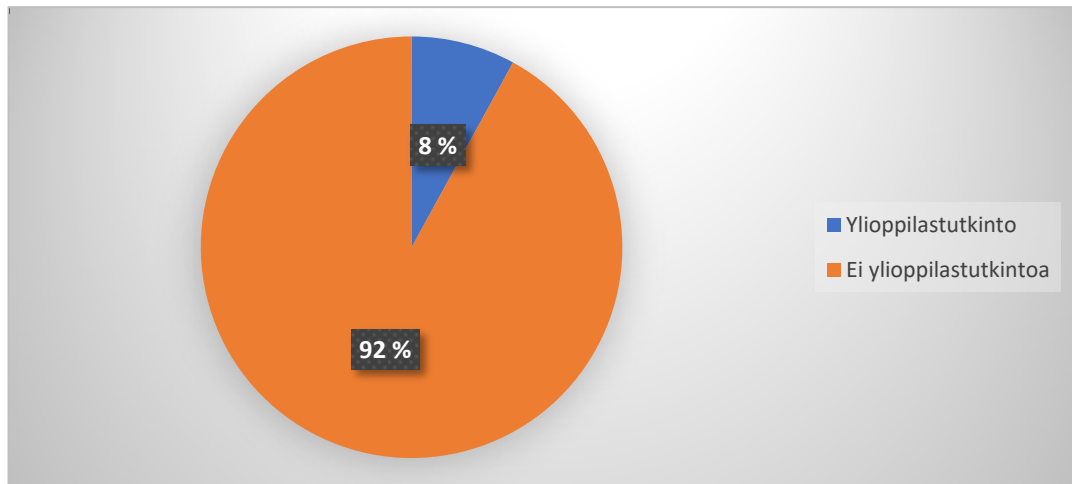
Romanit kertovat katsauksen vastauksissa suorittaneensa ammattitutkintoja useilla aloilla. Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala ovat olleet romanien keskuudessa suosittuja pitkään. Alan suosio perustuu paljon ystävien ja sukulaisten esimerkkiin, joka on rohkaissut kouluttautumaan alalle. Romanit kokevat ihmisläheisen ja vuorovaikutuksellisen työn tuovan heidän vahvuuksiaan parhaiten esiin. Monet romaninaiset kertoivat suorittaneensa tutkintoja myös matkailu-, ravitsemus- ja talousalalla. Romanimiehet taas olivat suorittaneet tekniikan- ja liikenteen alan eri ammattitutkintoja. Näiden lisäksi vastauksista selvisi romanien suorittaneen yksittäisiä tutkintoja muutamille muillekin aloille. (Rajala & Blomerus 2015, 62.)

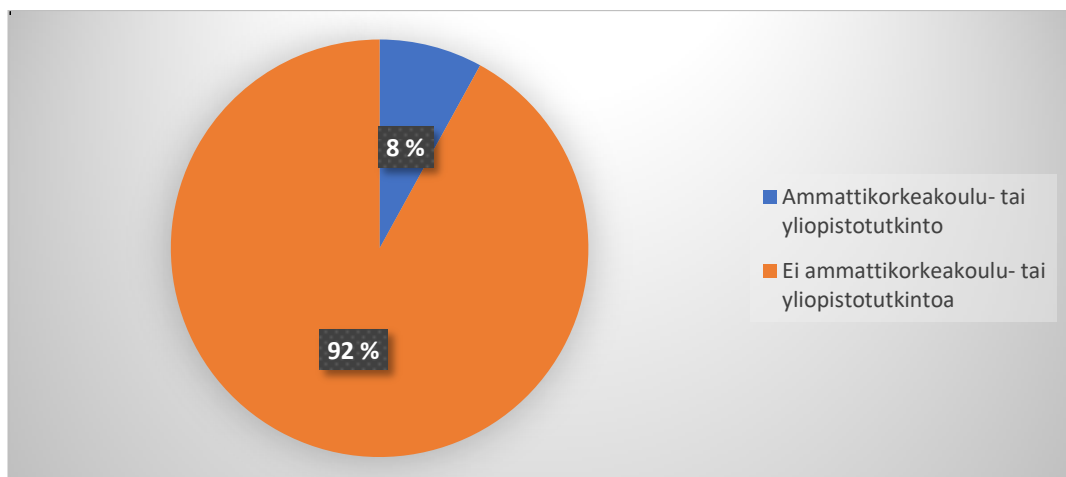
Kuvio 3. Romaniväestön ammatillinen koulutus (Rajala & Blomerus 2015, 59)

Lukiokoulutus on edelleen romanien keskuudessa melko harvinaista. Romaneille tehdyssä kyselyssä selvisi ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkinnon suorittaneen kahdeksan prosenttia kaikista vastaajista (kuvio 4). Lukumäärä vastaa myös lukion sekä ylioppilastutkinnon suorittaneiden määrää. Monet ylioppilastutkinnon suorittaneet ovat jatkaneetkin opintojaan ammattikorkeakouluun ja suorittaneet myös tutkinnon (kuvio 5). Osa ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkinnon suorittaneista vastaajista voivat olla myös henkilöitä, jotka eivät ole suorittaneet ylioppilastutkintoa, vaan ovat hakeutuneet opintoihinsa toisen asteen ammatillisen tutkinnon kautta. Kaksi

kolmasosaa korkeimmin koulutetuista romaneista on naisia. Romaneita olisi tärkeää kannustaa jatkamaan koulutuspolkua ammattikorkeakouluihin sekä yliopistoihin. (Rajala & Blomerus 2015, 62, 66.)

Kuvio 4. Ylioppilastutkinnon suorittaneet romanit (Rajala & Blomerus 2015, 63)

Kuvio 5. Romanioppilaiden suorittamat korkeakoulu- ja yliopistotason tutkinnot (Rajala & Blomerus 2015, 66)

Katsauksessa aikuisten romanien koulutustaustoihin (Rajala & Blomerus 2015, 74) ilmeni myös vastaajien huoli talousasioiden järjestymisestä opintojen aikana. Joillain vastaajilla oli kokemusta opintolainasta, mutta sen takaisinmaksu pelotti vastaajia. Moni vastaaja koki lainan liian suurena taloudellisena riskinä, sillä työllistymistä pidettiin erittäin vaikeana. Tietämys muista taloudellisista tukimuodoista oli vähäistä.

Koulutus antaa paremmat mahdollisuudet päästä työelämään, mutta koulutukseen pääsystä käydään kamppailua. Usein ajatellaan, että ihminen on valinnut viisaasti ja

siksi päässyt arvostettuun ammattiin. Tosiasiassa usein yhteiskunnallinen asema tai tilanne, ovat tarjonneet hänelle mahdollisuuden tähän. Heikossa asemassa olevia ihmisiä saatetaan syyllistää heidän huonoista ”valinnoista.” On harhaanjohtavaa tähdentää vain yksilön omaa toimijuutta, sillä epätasa-arvo ihmisten mahdollisuuksissa ja resursseissa on suurta, tämä vaikuttaa suoraan siihen millaiseen työmarkkina-asemaan yksilö pääsee. (Michelsen ym. 2018, 42–44.)

4.3 Sosioekonominen asema

Perheen sosiaalisella asemalla, koulutustasolla ja varallisuustasolla on vaikutusta lasten tulevaan sosiaaliseen asemaan. Korkeasti koulutettujen vanhempien lapsien koulutustaso on yleensä myös korkea tai korkeampi kuin vanhempiensa. Lapset koulutautuvat todennäköisemmin korkeasti, mikäli heidän äidillään on korkea koulutustaso. Isän korkealla koulutusasteella on puolestaan pienempi vaikutus lasten tulevaan koulutustasoon. Korkeakoulutettujen vanhempien lapsien todennäköisyys jäädä pelkän peruskoulun tai keskiasteen koulutuksen varaan on merkittävästi pienempi, kuin vähemmän koulutettujen vanhempien lapsilla. Suomessa on esimerkiksi lääkäri ja näyttelijäsukuja, joissa ammatti-ala siirtyy usein vanhemmilta heidän lapsille. Vaikka ammatin ja koulutuksen valintaan vaikuttavat monet eri seikat, näyttää lapsuuden kodilla olevan edelleen vaikutusta lasten koulutukseen. (Tilastokeskus 2009.)

Perhetausta määrittää lapsen mahdollisuuksia. Lapsen tulevaan koulutukseen ja ammattiin vaikuttavat lapsuuden perheen olosuhteet ja mahdollisuudet. Se onko vanhemmilla mahdollisuutta tukea lastaan materiaalisesti, sosiaalisesti ja kulttuurillisesti, vaikuttaa hänen tulevaan sosioekonomiseen asemaansa. Lapsen tulotasoon perhetausta heijastuu monissa vaiheissa hänen elinkaartaan. Hyvän tulotason omaavien vanhempien lapset saavuttavat korkeammat tulot tai tulokehityksen nopeammin, kuin muut samantasoisien koulutuksen suorittaneet. Epäsuotuisat elämäntapahtumat eivät aiheuta hyvätuloisten vanhempien lapsille niin suurta vaaraa tulojen notkahduksesta, kuin ne aiheuttavat pienituloisten vanhempien lapsille samassa tilanteessa. Pieni- ja suurituloisten joukoissa tulotason ylisukupolvisuus on yleisintä. (Sirniö 2016, 5–6.)

Romanien asumistilanne oli huono 1970-luvulle, jonka jälkeen siihen puututtiin aktiivisesti positiivisella erityiskohtelulla. Tuolloin varattiin ensimmäistä kertaa määrä-

rahaa avustukseksi kunnille asuntojen rakentamista ja hankkimista varten vähävaraisille romaniperheille. Romanien asumisolojen kohenemisella on ollut kauaskantoisia vaikutuksia perheyhteisöön sekä koulutukseen osallistumiseen. Romanit kuuluvat pääosin yhteiskunnan köyhimpään osaan. Heidän sosioekonomisesta asemasta ja asumisolostaan ei ole tilastotietoa tai tutkimustuloksia, mikä vaikeuttaa myös heidän olojensa parantamispyrkimyksiä. (Törmä, Huotari & Tuokkola 2012,)

Vähemmistövaltuutetun mukaan voidaan perustellusti sanoa, että joillakin romaneista on puutteita elämäntilanteessa ja asumisetaidoissa. Heidän elämäntilanteeseen pitäisi puuttua laaja-alaisesti verkostoyhteistyön keinoin, antamalla moniammatillista tukea. Varhainen tuki voi toimia ennaltaehkäisevänä tekijänä periytyvän syrjäytymisen kierteen syntymisessä. Varhaiseen tukeen panostaminen säästää yhteiskunnan varoja merkittävästi, mikäli sillä voidaan välttää asunnottomuuteen saakka johtava ja sukupolvesta toiseen jatkuva huono-osaisuus. (Vähemmistövaltuutettu 2014, 86–87.)

Työttömänä työikäisistä romaneista on arviosta riippuen joka viides, tai jopa puolet. Työkokemuksen vähyys on yleistä romanien keskuudessa. Vuonna 2008, kolmella neljästä romanista kokemus työelämässä toimimisesta puuttui täysin tai työkokemus oli lyhyt aikaista, niin että työkokemuksen pituus oli enimmillään vuosi. Syinä työllistymisen vaikeuteen ovat ammatillisen koulutuksen puuttuminen sekä lyhyt työkokemus ja työnantajien negatiiviset ennakkokäsitykset romaneista. Tänä päivänä koulutusta arvostetaan, eikä kouluttamattoman tai heikosti koulutetulle työvoimalle ole enää paljon kysyntää. Romanien mahdollisuuksia työllistyä voi vähentää maahanmuuttajien määrän kasvu Suomessa. On kuitenkin mahdollista, että yhteiskunnan monikulttuuristuminen voi osaltaan vähentää romanien kohtaamia ennakkoluuloja ja syrjintää. (Sisäministeriö. Yhdenvertaisuus etusijalle- hanke. Oppimateriaali yläkouluille. Mitä nyt? Joka viides työttömänä.)

Romanien sosioekonomisen aseman kehittämisessä ja yhteiskuntaan integroitumisessa keskeistä on heidän osallistuminen koulutukseen sekä työmarkkinoille. Romanien työllisyyttä on tutkittu Suomessa vähän, koska tilastollista aineistoa on mahdotonta saada, henkilötietolain kieltäessä rekisteröinti etnisin perustein. (Syrjä & Valtakari 2008, 10.)

Ammattiin ja työhön liittyvä arvostus vaikuttavat yksilön kokemukseen itsestään ja omasta arvostaan. Yhteiskunnallinen asema vaikuttaa moni eri tavoin siihen kuka pääsee arvostettuun työhön ja kuka ei. Yhteiskunnallista asemaa määrittää se mihin yhteiskuntaluokkaan, uskontoon tai sukupuoleen yksilö kuuluu sekä hänen ikänsä ja sukupuolinen suuntautuneisuutensa. Pysyvä pienituloisuus ja vähävaraisuus ovat uhka yksilön terveydelle. Jatkuva epävarmuus ja huoli kuormittavat ihmistä psyykkisesti sekä fyysisesti. (Michelsen ym. 2018, 36, 42.)

Työttömyys aiheuttaa pienituloisuutta, köyhyyttä ja syrjäytymistä. Jos työttömyys pitkittyy ja tulot niukentuvat, kasvavat sen vaikutukset merkittävämmiksi yksilölle. Työ on sosiaalinen instituutio jossa työtoverisuhteilla on tärkeä merkitys, työttömänä yksilö jää tämän ulkopuolelle. Lisäksi työttömyys aiheuttaa arvostuksen laskua muiden silmissä. Toimettomuus ja arkirytmien katoaminen voivat myös olla ongelmallisia yksilölle. (Michelsen ym. 2018, 405, 407.)

4.4 Syrjintä

Suomi on sitoutunut moniin eri syrjinnänvastaisiin sopimuksiin maailmanlaajuisesti. Sopimukset eivät kuitenkaan poista arkipäivän syrjintää, jota romanit joutuvat edelleen kohtaamaan usein. Näitä tilanteita ovat esimerkiksi työnhaku, asunnon vuokraus, kaupassakäynti tai ravintolaan meno. Hienovaraisempaa syrjintää esiintyy ihmisten keskinäisessä kohtaamisessa, jolloin se voi ilmetä jopa ylikorostettuna hyväksyntänä tai erikoisuuden ihailuna. Kielteistä pohjaa syrjinnälle luovat uskomukset, luulot ja huonot kokemukset. Tilannetta ei paranna romanien oma asenne, joka saattaa olla puolustava tai hyökkäävä jo valmiiksi. Syrjinnän kohteeksi joutunut henkilö tarvitsee paljon myönteisiä kokemuksia hyväksynnästä ja yhdenvertaisuudesta, jotta itsetunto pysyisi terveenä. (Opetushallitus 2008, 14.)

Lapsuuden sosiaalinen ympäristö muokkaa kasvavan lapsen minäkuvaa, niissä tulee lapsen ensimmäiset kokemukset itsestä ryhmän jäsenenä ja opitaan sosiaalisten taitojen perusteet. Nämä kokemukset ja niiden vaikutukset voivat jatkua aikuisuuteen asti. Lapsen kokonaiskehitykseen vaikuttaa merkittävästi, jos lapsi joutuu syrjään omasta vertaisryhmästään. Romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsauksessa todetaan torjuttujen lasten minäkäsityksen olevan paljon heikompi ja negatiivisempi

kuin muilla. Ryhmästä ulos suljettu lapsi jää ilman niitä sosiaalisia taitoja joita ryhmän sisällä opitaan. Tämä vaikeuttaa entisestään erilaisesta kulttuuritaustasta tulevan lapsen sosiaalistumista yhteiskuntaan. (Rajala ym. 2011, 41.) Markkasen mukaan (2007, 26) romanien asennoitumiseen pääväestöä kohtaan vaikuttaa lapsuudessa alkaneet syrjinnän kokemukset sekä jatkuva epäilyjen kohteena oleminen. Koska syrjintää koetaan usein, saattaa yksittäinen romani olettaa koko pääväestön suhtautuvan häneen kielteisesti, näin voi syntyä väärinymmärryksiä puolin ja toisin.

Vähemmistövaltuutetun selvitys (2014, 16–19) romanien syrjintäkokemuksista kertoo, että 68,7 % on kokenut syrjintää jollakin elämän osa-alueella viimeisen viiden vuoden aikana. Vastaavat luvut Suomessa asuvilla somalialaistaustaisilla ovat 47 % ja venäjänkielisillä 27 %. Romaninaiset kokevat Suomessa jonkin verran enemmän syrjintää kuin romanimiehet. Tutkimusta edeltäneen vuoden aikana 71,3 % naisista ja 67,4 % miehistä kertoi kokeneensa syrjintää. Kysyttäessä syrjintäkokemuksista, vastauksista ilmenee että 85,2 % koki viimeisen vuoden aikana saaneensa kohtelua, jossa heidän mielestään oli kyse syrjinnästä etnisen alkuperän vuoksi. ”Romanien arkielämää koskettavassa syrjinnässä on kyse siitä, ettei heitä kohdella yksilöinä vaan osana vähemmistöryhmää, jossa mielletään esiintyvän paljon huono-osaisuutta ja rikollisuutta.”

Paavolan & Talibin mukaan vähemmistöryhmän edustajan identiteettiä pääväestön suhtautuminen voi muokata sekä positiivisesti että negatiivisesti. Merkityksellinen historiallinen yhteistyö ja korkea asema voivat vaikuttaa henkilön identiteettiin ja omanarvontunteeseen positiivisesti. Suomenruotsalaisten pitkää arvostusta suomalaisessa yhteiskunnassa, voidaan pitää vaikuttavana tekijänä siihen että, suomenruotsalaisella nuorella voi olla parempi usko omiin kykyihinsä kuin muilla. Pääväestön negatiivinen suhtautuminen ja suoranainen syrjintä, voivat johtaa tilaan, jossa vähemmistön edustaja joutuu valitsemaan oman ja valtaryhmän välillä. Suomen romanit ovatkin suurelta osin aiemmin eriytyneet valtaryhmästä, juuri syrjinnän vuoksi. (Jokinen 2017, 23.)

Ennakkoluulot ja työnhakuun liittyvä syrjintä ovat myös romaniyhteisön piirissä tuttuja ja vahvistavat kynnystä sekä vähentävät halukkuutta hakea töitä. Kohdatut vaikeudet työpaikan saamisessa ovat osaltaan lannistaneet myös koulutettuja romaneja. Syrjintä työelämässä ja työnhaun yhteydessä on romanien kertoman mukaan yleistä,

mutta tilanteista on vähän mitään tutkimustietoa. Syrjintä- ja ennakkoluulokokemukset liittyvät useimmiten romanivaatteisiin tai luotettavuutta koskeviin asenteisiin. (Syrjä & Valtakari 2008, 69.)

Vähemmistövaltuutetun selvitys kertoo että, stereotyyppinen kuva romaneista on vallalla työelämässä. Kun romani pääsee työhön, on hänen vakuutettava työnantajan- sa siitä, ettei vastaa tätä kuvaa. Tämän selvityksen mukaa viimeisen viiden vuoden aikana työpaikkaa oli hakenut 52,6 % haastatelluista, heistä 53,8 % kokee kohdanneensa syrjintää työnhaussa. Samat luvut ovat venäjänkielisillä 25 % ja somalialais- taustaisilla 41 %. Lisäksi 35 % romaneista on kokenut työpaikallaan syrjintää tai häirintää, työtovereiden tai muiden henkilöiden taholta, työasioita hoitaessaan. Nai- sista syrjintä- tai häirintäkokemuksia on 40,2 %, kun vastaava luku miehillä on vain 27,6 %. Työnhaussa syrjintää kokeneista romaneista 87 % ei ilmoittanut syrjinnästä kenellekään. (Vähemmistövaltuutettu 2014, 25, 33, 34, 85.)

Yle uutisoi jokin aika sitten, romanien vaikeudesta saada työpaikkaa tai löytää edes peruskoulun TET -harjoittelupaikkaa. Uutisen mukaan romanien työnsaanti voi siis kariutua yhä nimeen tai vaatteisiin. Romani joutuu lähettämään paljon keskivertoa enemmän työhakemuksia, päästäkseen työhaastatteluun. (Yle aamu- tv 6.4.2018)

Vähemmistövaltuutetun selvityksessä esitetään vuoden 2012 Eurobarometrin tulok- sia. Siinä suomalaisilta oli kysytty, mitkä tekijät vaikuttavat työntekijä valintaan yri- tyksissä, jos kahdella hakijalla on samanlainen pätevyys ja taidot. Vastaajista 60 % piti hakijan ihonväriä tai etnistä alkuperää päätökseen vaikuttavana tekijänä. Työn- hakijan pukeutumista ja tai ulkoasua valintaan vaikuttavina tekijöinä piti 50 % kyse- llyyn vastanneista. Tämä tulos konkretisoi niitä haasteita joita romanit kohtaavat työnhakutilanteessa sekä toimii selittävänä tekijänä sille, että heillä on enemmän syr- jintäkokemuksia kuin esimerkiksi venäjänkielisillä. (Vähemmistövaltuutettu 2014, 26.)

Suomalaisilla työttömillä on työssäkäyviin verrattuna, havaittu tutkimuksissa enem- män erilaisia mielenterveyteen liittyviä oireita. Näitä ovat itsetunto- ongelmat, kes- kittymis- ja nukahtamisvaikeudet sekä itseraportoitu masennus. Myös diagnosoitu alkoholiriippuvuus on 2-3 kertaa yleisempää työttömien keskuudessa kuin työssä käyvillä. Tutkimuksissa on pystytty osoittamaan, että työttömyys on yhteydessä sai-

rastavuuteen ja kuolleisuuteen. Työttömyydestä johtuva psykososiaalinen stressi, pienentyneet tulot ja aiempaa huonompi terveyskäyttäytyminen lisäävät sairastavuuden ja kuolleisuuden riskiä. Toisaalta yksilön aiempi huono terveydentila, psyykkiset ongelmat ja heikko sosioekonominen asema voivat puolestaan kasvattaa työttömyyden mahdollisuutta sekä lisätä sairastavuuden ja kuolleisuuden riskiä. (Michelsen ym. 2018, 405–408.)

Myös työssä käyvä voi sairastua, mikäli työpaikan työkuulttuuri on ristiriidassa työntekijän henkilökohtaisten ominaisuuksien kanssa. Työuupumus saattaa uhata henkilöä, joka on täsmällinen ja pyrkii tekemään työnsä mahdollisimman hyvin, mikäli hän tuntee, että työnantaja vaatii häneltä nopeutta, tehokkuutta sekä jatkuvasti uudistuvaa työtettä. (Michelsen ym. 2018, 375.)

5 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kerätä romanien kokemuksia Tšetanes naal -hankkeen tukipajatoiminnasta. Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, kuinka tukipajatoiminta vaikutti yksilön itsetuntoon, oppimisvalmiuksiin sekä koulutukseen hakeutumiseen.

Vastauksia haettiin seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Millä tavalla romanien tukipajat muuttivat osallistujan omia ajatuksia tai asenteita itseään kohtaan?
2. Minkälainen merkitys tukipajoilla on ollut henkilön omien oppimisvalmiuksien kehittymisen kannalta?
3. Miten tukipajatoiminta edisti koulutukseen hakeutumista?

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Opinnäytetyöprosessimme alkoi keväällä 2017. Silloin kiinnitimme itsemme Tšetanes naal ja Nevo tiija -hankkeisiin, sillä tarkoituksenamme oli tehdä opinnäytetyö liittyen romanien koulutukseen sekä työllisyyteen. Suomen romanifoorumi on merkittävä yhteistyökumppani molemmille hankkeille, joten verkostoiduimme heihin. Tätä kautta pääsimme osallistumaan erilaisiin tapahtumiin, kuten romanihuoltajien iltaan ja romanien teemapäivään Turussa. Lopulta keväällä 2018 opinnäytetyömme rajautui Tšetanes naal -hankkeeseen, jossa tutkimme romanien kokemuksia tukipajoihin osallistumisesta.

6.1 Tšetanes naal -hanke tutkimusympäristönä

Yhtenä EU:n rakennerahastokauden 2014-2020 päätavoitteista on romanien syrjintää vastustava ja ehkäisevä työ sekä romanien työllisyyden tukeminen. Euroopan sosiaalirahasto (ESR) on keskeinen rahoittaja romanien osallisuutta ja yhdenvertaisuutta parantavissa hankkeissa. (Sisäministeriö. Yhdenvertaisuus etusijalle -hanke. Kansainväliset kysymykset. EU etsii keinoja romanien aseman parantamiseksi.)

Tšetanes naal –koulutuspoluilla -hankkeen hankesuunnitelmasta ilmenee, että hanke on alkanut keväällä 2016 ja päättyy vuoden 2018 lopussa. Hankkeen tavoitteena on lisätä romanien yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja hyvinvointia. Sen pohjana on romanipoliittisen ohjelman edellyttämä toimenpiteet. Hankkeen tarkoituksena on saada romanien koulutustasoa nostettua ja sitä kautta parannettua työllistymismahdollisuuksia. Toisena tavoitteena hankkeessa on lisätä romanikulttuurin ja romanien koulutukseen liittyvien asioiden tuntemusta oppilaitosten henkilökunnan, ohjaushenkilöstön, kuntien toimijoiden, viranomaisten ja päättäjien keskuudessa.

Hankesuunnitelma toteaa, että Tšetanes naal -hanke on valtakunnallinen, sen päätoimeuttaja sekä koordinoija on Diakonia-ammattikorkeakoulu. Muita osatoteuttajia ovat Suomen Romanifoorumi ry, Helsingin, Tampereen ja Salon kaupungit, Helsingin Diakoniaopisto, Seurakuntaopisto, Otavan opisto ja KRIS Etelä-Suomi ry. Hankkeen valmistelu on tehty verkostossa, missä ovat osatoteuttajien lisäksi olleet mukana ro-

maniasiaain neuvottelukunta, romanijärjestöjä ja alueellisia romaniyhdistyksiä. Tämän verkoston yhteistyönä, on tuotettu hankkeen tavoitteet, keskeiset toimenpiteet sekä tavoiteltavat tulokset.

Hankesuunnitelman mukaan hankkeen toimenpiteet tavoittelevat romanien yhdenvertaisuutta opinnoissa ja siirtymiseen koulutusuralla eteenpäin, aina korkeakoulutukseen saakka. Hanke edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa sekä kykyä oivaltaa moninaisuutta. Se tulee lisäämään henkilöstön kykyä kohdata yhdenvertaisesti ja syrjimättä romanitaustaisia opiskelijoita ja työntekijöitä. Lisäksi hanke pyrkii parantamaan romanien ja valtaväestön välistä luottamusta, tietoa ja ymmärrystä toistensa kulttuureista.

Hankesuunnitelmassa määritellään, että keskeisinä toimenpiteinä hankkeissa on luoda tukielementtejä eri koulutusasteisiin sekä rakentaa uusia toimintatapoja opintojen nivelvaiheisiin. Hanke kehittää vertaistoimintaa nuorille sekä pyrkii parantamaan mahdollisuuksia yhteisölliseen oppimiseen. Lisäksi henkilöstöä koulutetaan antamaan ohjausta opintoihin ja niiden nivelvaiheisiin. Hanke tulee luomaan malleja, joiden avulla romanien opiskeluvalmiudet ja osallistuminen koulutukseen paranevat, tämä toteutuu järjestämällä opiskelu- ja työvalmiuksia parantavaa koulutusta. Tavoitteena on lisäksi luoda yhteistyötä työnantajien, romaniopiskelijoiden ja romaniyhdistysten välillä. Hankekoordinaatiolla varmistetaan, että kehitetyt, toimivat käytännöt ja mallit jalkautuvat perustoimintaan eri oppilaitoksissa valtakunnallisesti. Romanien osallisuus hankkeen suunnittelussa ja toteutuksessa varmistetaan hankekoordinaattorin toimesta. Hanke toteutetaan yhteistyössä Nevo tiija – uusi aika -hankkeen kanssa.

Hankesuunnitelmassa kerrotaan, että Diakonia-ammattikorkeakoulu (Diak) vastaa hankkeen koordinoinnista, hallinnoinnista, viestinnästä ja raportoinnista. Diakin vastuulla on hankkeen valtakunnallisten toimenpiteiden organisoiminen sekä niiden toteuttaminen yhteistyössä osatoteuttajien kanssa. Lisäksi Diak järjestää tukipajat korkeakouluopinnoista kiinnostuneille tai niihin aikoville romaneille.

6.2 Romanien tukipajat

Helsingin Diakonia-ammattikorkeakoulun opettajat Elina Johansson ja Hanna Laurila toimivat Tšetanes naal – koulutuspoluilla -hankkeessa romanien tukipajoissa toivottajina. Hankesuunnitelmassa tavoitteeksi oli asetettu mallinnuksen kehittäminen tukipajatoimille. Tukipajat oli tarkoitettu romaneille, jotka aikoivat pyrkiä korkeakouluun tai olivat kiinnostuneita korkeakouluopinnoista. Hakijan toiveena olevaa koulutusala ei oltu hankkeessa rajattu, vaan tuki oli tarkoitettu laajasti korkeakouluopinnoihin tähtääville romaneille. Hankkeen edetessä kävi ilmi, että sosiaalialan ammattikorkeakouluopinnot kiinnostivat osallistujia eniten, tämän vuoksi tukipajojen sisältö suunnattiin tukemaan sosiaalialan yhteishakuprosessia. Tukipajoja on ollut tarjolla syksystä 2016 alkaen kuukausittain koko hankkeen ajan. Tukipajoissa tavoitteena oli lisätä tietoisuutta korkeakouluopinnoista ja niiden hakukäytänteistä sekä vahvistaa opiskelutaitojen kehittymistä. Lisäksi tavoitteena oli madaltaa kynnyksiä hakea korkeakouluun. (Johansson & Laurila 2018, 133.)

Hankesuunnitelma kertoo tukipajojen sisältävän korkeakoulutasoisen kirjoittamisen harjoittelua, monimuoto-opiskelussa tarvittavien oppimisen (verkko)välineiden ja sovellusten käytön opastusta sekä vertaistukea. Tukipajat tarjosivat konkreettista apua lukemiseen, kirjoittamiseen sekä opiskelumotivaation ylläpitämiseen.

Tukipajat rakentuivat useasta eri osiosta, jotka muodostivat kokonaisuuden. Osalualueina olivat; tavoitteena korkeakouluopinnot, jossa käytiin läpi korkeakoulun hakukelpoisuutta, omaa opintopolkua sekä ammattikorkeakoulun hakuprosessia. Opiskelutaitojen kehittyminen pajoissa keskityttiin kehittämään luku- ja kirjoitustekniikkaa. Opiskelumotivaation ylläpitäminen pajassa pohdittiin esteitä ja haasteita opiskelulle sekä sitä mistä saisi tukea opintoihin. Jatkosuunnitelmat osiossa mietittiin kunkin osallistujan jatkoreittejä opintoihin ja kannustettiin jatkuvaan oppimiseen. Opettajat muokkasivat pajoja osallistujien toiveiden ja tarpeiden mukaisesti. (Diakonia-ammattikorkeakoulu, Moodle. Kurssit/ Seminaarit ja hankkeet. Tukipaja Tšetanes naal –hanke.)

6.3 Tutkimushenkilöt

Opettajien mukaan osallistujia romanien tukipajoihin oli noin kolmekymmentä, joista osa oli osallistunut tukipajoihin vain kerran ja osa säännöllisesti, esimerkiksi yhden lukuvuoden ajan. Tutkimushenkilöiksi valikoitui romaneita, jotka olivat osallistuneet tukipajoihin syksyn 2016 ja kevään 2018 välisenä aikana. Haastatteluja sovittiin kesken hankkeen ja ajankohtana, jolloin osallistujia oli tukipajoihin vähiten. Hankkeen projektipäällikkö tiedusteli kahdeksalta henkilöltä mahdollisuutta osallistua haastattelututkimukseen sekä lupaa luovuttaa heidän yhteystietonsa opinnäytetyöntekijöille haastattelu ajankohdan sopimiseksi. Näistä yhden yhteystiedot olivat jo vanhentuneet, joten hän karsiutui pois haastateltavista. Saatuaamme yhteystiedot soitimme henkilökohtaisesti jokaiselle heistä, kysyen mahdollisuutta haastatteluun. Saimme lopulta haastateltua tutkimusta varten kaikkiaan viisi romania, joista naisia oli kolme ja miehiä kaksi. Iältään haastateltavat olivat 26–49 vuoden ikäisiä.

Emme itse voineet vaikuttaa haastateltavien valikoitumiseen. Haastattelut tehtiin kevään 2018 aikana, jolloin tukipajoissa oli vähän osallistujia. Tämän vuoksi haastateltaviksi valikoitui myös vuonna 2017 tukipajoihin osallistuneita henkilöitä. Lisäksi henkilötietojen tietosuojan vuoksi projektipäällikön oli ensin otettava yhteyttä mahdollisiin haastateltaviin.

Kaikki haastateltavat olivat osallistuneet vähintään kerran tukipajaan. Siksi heillä oli näkemystä siitä, mitä tukipajatoiminta on. Ajattelimme, että on tärkeää saada mahdollisimman monen osallistujan näkemykset tukipajatoiminnasta, jotta tukipajatoimintaa voidaan tarvittaessa kehittää palvelemaan paremmin siihen osallistuvia. Tuomi & Sarajärvi (2013, 85–86.) mukaan haastateltavien valinnan ei tule olla sattuman varaista vaan harkittua ja tarkoitukseen sopivaa. Tutkimusraportista tulee ilmetä, miten haastateltavien valinta on harkittu ja miten valinta täyttää tarkoitukseen sopivuuden kriteerit. Tutkija päättää, mitä harkinnanvaraisuus ja sopivuus tässä tarkoittavat. Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää kerätä tietoa sellaisilta henkilöiltä, jotka tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon tai heillä on kokemusta asiasta. Kriteerit sopivuudesta haastateltavaksi rajoittavat haastateltavien määrää, usein asias-
ta tietäviä ihmisiä on vaikea saada kokoon edes pientä määrää.

6.4 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena eli kvalitatiivisena tutkimuksena. Eskola & Suoranta (2008, 13, 18.) kirjoittavat, että karkeasti luokitellen laadullinen eli kvalitatiivinen ymmärretään yksinkertaisesti aineiston ja sen analyysin muodon kuvaukseksi, ei numeraalisella tavalla. Laadullisen tutkimuksen ydin on aineiston laadussa, ei niinkään sen määrässä. Hakalan (2015, 22.) mukaan kvalitatiivista tutkimusta on pidetty virheellisesti epämääräisenä ja sattumanvaraisena, kvantitatiivinen tutkimus antaa tarkkoja tuloksia mutta kvalitatiivisella menetelmällä saadaan syvälle menevää ja runsasta tietoa. Tuomi & Sarajärvi (2008, 85.) mukaan tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin vaan tavoitellaan tutkittavan ilmiön tai tapahtuman kuvaamista ja ymmärtämistä. Tutkittavasta aiheesta ei ole tehty aiempaa tutkimusta, mistä syystä laadullisen menetelmän käyttö oli perusteltua.

Teimme valintamme sen perusteella, että tuleva kohderyhmämme on pieni ja sitä yhdistää selkeästi samat tekijät; osallistuminen tukipajatoimintaan sekä romanikulttuuri. Haimme laadullisella tutkimuksella juuri haastateltavien kokemuksia tukipajatoiminnasta, tällöin määrällisen tutkimuksen tekeminen ei olisi ollut tarkoituksenmukaista. Kvalitatiivista tutkimusta tehtäessä sen tavoitteena on usein tutkimusryhmässä olevien henkilöiden omien tulkintojen esiin tuominen. Kyseistä menetelmää käytetäänkin juuri niissä tilanteissa, kun halutaan antaa ääni tietyille ihmisryhmälle, jolla ei yleensä ole ollut tätä mahdollisuutta. (Hakala 2015, 22.) Tutkimusmenetelmän valintaan vaikutti tutkittavaan aiheeseen liittyvä vähäinen tiedon määrä, tukipajatoiminnan toimivuutta ei ole aiemmin tutkittu, koska kyseessä on pilotointi. Tavoitteenamme oli valitun menetelmän kautta pyrkiä myös tuottamaan uutta tietoa aiheesta ja ilmiöstä. Halusimme lisäksi antaa romaneille mahdollisuuden tuoda kokemuksensa ja mielipiteensä julki.

Valitsimme laadullisen tutkimuksen aineistonhankintamenetelmäksemme puolistrukturoidun teemahaastattelun, koska koimme, että se voisi antaa meille syvempää tietoa. Lomakehaastattelulla emme uskoneet saavamme vastauksia.

Haastattelututkimuksella pyritään keräämään aineistoa, jonka perusteella voidaan tehdä tutkittavasta ilmiöstä luotettavia päätelmiä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 66). Haastattelu on menetelmänä yksi käytetyimpiä. Tutkija ja haastateltava keskustelevat

enemmän tai vähemmän strukturoidusti tutkimusaiheeseen liittyvistä asioista. Tutkimushaastattelulla on selkeä päämäärä, saada tietoa tutkimusta varten. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2016. KvaliMOTV. J. Aineiston hankinta. Haastattelu.)

Teemahaastattelu on keskustelua, jolla on etukäteen valittu tarkoitus. Haastattelija esittää lähinnä avoimia kysymyksiä, joihin ei ole valmiita vastausvaihtoehtoja. Lisäksi teemahaastattelussa on mahdollista vastausten perusteella esittää täydentäviä kysymyksiä. Vastauksista voi nousta esiin vaikeasti sanoin kuvattavia jopa psyykkisiä tuntemuksia tai sanatonta kokemustietoa. Kun haastattelija voi määrätä keskustelusuunnan saa hän haastateltavan elämästä monipuolisen ja syvän kuvan. Teemahaastattelu on metodina parhaimmillaan, kun sitä sovelletaan vain yhteen tai muutama henkilöön. (Hakala 2015, 29; Taideteollisen korkeakoulun virtuaaliyliopisto)

Teemahaastattelun kysymysrunko laadittiin yhteistyössä hankkeen projektipäällikön kanssa. Haastattelukysymyksiä miettiessämme olimme itse osallistuneet pariin tukipajaan ja tutustuneet sen verkko-oppimisympäristöön sekä tukipajatoiminnan tavoitteisiin. Valmistelimme kysymysten teemat näiden asioiden sekä hankkeen tavoitteiden perusteella. Halusimme kartoittaa taustatietoina vastaajien iän, perhetilanteen sekä aiemman koulutuksen. Pyrimme selvittämään taustatiedoilla mahdollisia syitä romanien alhaiseen koulutustasoon sekä romanikulttuurin mahdollista vaikutusta kouluttautumiseen. Lopuksi opinnäytetyömme tutkimuskysymykset sekä haastattelukysymykset (Liite 1) hyväksyttiin opinnäytetyötä ohjaavalla opettajalla. Koehaastattelua ei tehty, koska siihen ei ollut mahdollisuutta aikataulullisista syistä.

Ennen haastattelujen sopimista haettiin tarvittava tutkimuslupa Diakonia-ammattikorkeakoululta. Tutkimuslupa myönnettiin noin viikon kuluttua tutkimuslupahakemuksen lähettämisestä.

Haastattelujen ajankohdat ja paikat sovittiin puhelimitse kunkin haastateltavan kanssa erikseen. Puheluissa haastateltaville kerrottiin tutkimuksen tavoitteesta ja tarkoituksesta sekä painotettiin vapaaehtoisuutta haastatteluun osallistumiseen ja anonymiteetin säilymistä opinnäytetyön raportoinnissa. Itse haastattelutilanteessa kysyttiin osallistujilta vielä lupa nauhoittaa haastattelu, aineiston analyysin tekoa varten. Hirsjärvi & Hurme (2008, 20) mukaan tutkimuksissa jotka kohdistuvat ihmisiin voidaan

tärkeimpinä eettisinä periaatteina pitää informointiin perustuvaa suostumusta, luotamusta, seurauksia ja yksityisyyttä.

Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina, heidän aikatauluilleen sopivasti huhtikuun 2018 aikana. Kaikki haastattelut tapahtuivat kertahaastatteluna, Diakoniamattikorkeakoulun Helsingin toimipisteessä, Suomen Romanifoorumin tiloissa ja Espoon kaupungin kirjastossa. Saimme haastattelututkimusta varten yhteensä seitsemän henkilön yhteystiedot. Tutkimusta varten saatiin lopulta haastateltua yhteensä viisi tukipajoihin osallistunutta romania. Jokainen haastattelu tallennettiin äänitallenteeksi, haastateltavien luvalla. Yksi henkilö toivoi voivansa toteuttaa oman haastattelunsa sähköpostitse kirjallisena, mutta ei koskaan palauttanut vastauksia hänelle lähetettyihin haastattelukysymyksiin. Toinen tutkimuksen ulkopuolelle jäänyt henkilö ei lukuisista yhteydenotoistamme huolimatta pystynyt lopulta antamaan haastattelua. Toteutuneet haastattelut tehtiin tutkijaparina.

6.5 Induktiivinen sisällönanalyysi

Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa voidaan alkaa analysoimaan ilman ennakoasettamuksia tai määritelmiä. Aineistolähtöisestä analyysistä puhuttaessa tarkoittaa se teorian rakentamista empiirisestä aineistosta lähtien. (Eskola & Suoranta 2008, 19.) Induktiivisella sisällönanalyysillä on tarkoitus luoda tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistetysti, yleisessä muodossa. Kerätty aineisto järjestetään tiiviiseen ja selkeään muotoon johtopäätösten tekoa varten. Aineistolähtöinen analyysi on kolmivaiheinen prosessi. Siinä aineisto ensin pelkistetään eli redusoidaan, jonka jälkeen aineisto klusteroidaan eli ryhmitellään ja lopuksi aineisto vielä abstrahoidaan eli luodaan teoreettisia käsitteitä. (Tuomi & Sarajärvi, 2013, 103 –108.) Päädyimme induktiivisen sisällönanalyysin käyttöön työssämme, koska tutkittavasta aiheesta, eli tukipajatoiminnasta, ei ole aiempaa teoretietoa.

Haastatteluaineisto litteroitiin purkamalla haastatteluäänitteet sanasta sanaan. Litterointi tapahtui aina mahdollisimman pian toteutuneen haastattelun jälkeen. Haastattelut jaettiin litteroitavaksi tasan tutkimusparin kesken. Äänimateriaalin purun jälkeen tapahtui litteroituun aineistoon tutustuminen kokonaisuudessaan. Nauhoitettua äänimateriaalia tuli yhteensä noin 2h 19min ja kirjallista analysoitavaa aineistoa kertyi 57

sivua. Yksittäisten haastattelujen kestot vaihtelivat 19 ja 36 minuutin välillä. Tutkimuksessa analysoitiin vain litteroitua aineistoa. Haastatteluaineistosta ei analysoitu piilomerkityksiä tai sanatonta viestintää, sillä koimme, ettei meillä ollut tähän valmiuksia. Halusimme näin välttää virheet aineiston tulkinnassa. Induktiivinen sisällön analyysi eteni etsimällä aineistosta vastauksia tutkimuskysymyksiin, joita oli kolme. Ensimmäiseksi halusimme selvittää, oliko tukipajatoiminnalla ollut vaikutusta kävijöidensä oppimisvalmiuksien kehittymiseen. Toinen kysymys koski tukipajatoiminnan merkitystä koulutukseen hakeutumisessa ja kolmanneksi halusimme selvittää, muuttivatko tukipajat kävijöidensä omia ajatuksia ja asenteita itseään kohtaan.

Kävimme aineistoa teemoittain läpi samalla keskustellen ja muistiinpanoja tehden. Kirjasimme ylös tekemämme huomiot ja aineiston herättämät kysymykset sekä merkitsimme alustavasti jo tutkimuskysymyksien ulkopuolella olevia teemoja, jotka haluamme tuoda tutkimuksemme myötä julki. Jokaiselle tutkimuskysymykselle valittiin oma väri. Litteroidusta aineistosta etsittiin vastauksia tutkimuskysymyksiin ja alleviivattiin niitä samalla värillä.

Aineistosta listattiin erilliselle paperille alkuperäisilmaukset ja niistä muodostettiin pelkistettyjä ilmauksia. Aineistoin pelkistämisen eli redusoinnin tarkoituksena on se, että aineistosta poistetaan tutkimukselle epäolennainen tieto pois. Litteroidusta aineistosta haetaan ilmaisuja jotka kuvaavat tutkimustehtävän kysymyksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 109.)

Aineiston klusterointi eli ryhmittely luo pohjan tutkimuksen perusrakenteelle ja antaa alustavia kuvauksia tutkittavasta ilmiöstä. Luokiteltaessa koko aineisto tiivistyy, kun yksittäiset tekijät sisällytetään yleisempiin käsitteisiin. Samaa tarkoittavat käsitteet ryhmitellään ja niistä tehdään luokka, tämä luokka nimetään sen sisältöä kuvaavalla käsitteellä. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 110.) Etenimme ryhmittelemällä pelkistetyt ilmaukset Word-ohjelmaa apuna käyttäen allekkain ja muodostimme niistä alaluokkia.

Tämän jälkeen alaluokat yhdisteltiin niitä kuvaaviksi yläluokiksi eli tehtiin abstrahointi. Abstrahointi on käsitteellistämistä, jossa edetään alkuperäisilmauksista teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 111) Jatkoimme

abstrahointia niin kauan, kunnes saimme pääluokat ja niidenkautta saimme luotua yhdistävän luokan.

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi menetelmänä toimii yhdistellen käsitteitä ja näin saaden tutkimustehtävään vastaus, se perustuu tulkintaan ja päättelyyn, edeten haastatteluaineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 112.)

Taulukko 1

Taulukko 2

ALKUPERÄIS-ILMAUS	PELKISTETTY ILMAUS	ALALUOKKA
<p>" Me käytiin jo ensimmäisenä kertana pitkälti läpi se, että mitkä ne askeleet on..."</p> <p>"Mut on kyllä tullu selko tohon hakuun. On selvinnyt mistä lähtee ja mitä tekee."</p> <p>"Se (tukipaja) selkeytti koko sen kuvion."</p>	<p>Hakuprosessi</p>	<p>OMAN KOULUTUSPOLUN SELKIIYTYMINEN</p>
<p>"Mä uskon et noi tukipajat ylipäätään antaa sen pienen tönäsyn sinne suuntaan ja just niin ku madaltaa sitä kynnystä."</p> <p>" Et se kynnys oli liian korkea, ni tää (tukipaja) tavallaan madalsi sitä kynnystä."</p>	<p>Omien mahdollisuuksien realisoituminen</p>	<p>HAKU KYNNYKSEN MADALTUMINEN</p>

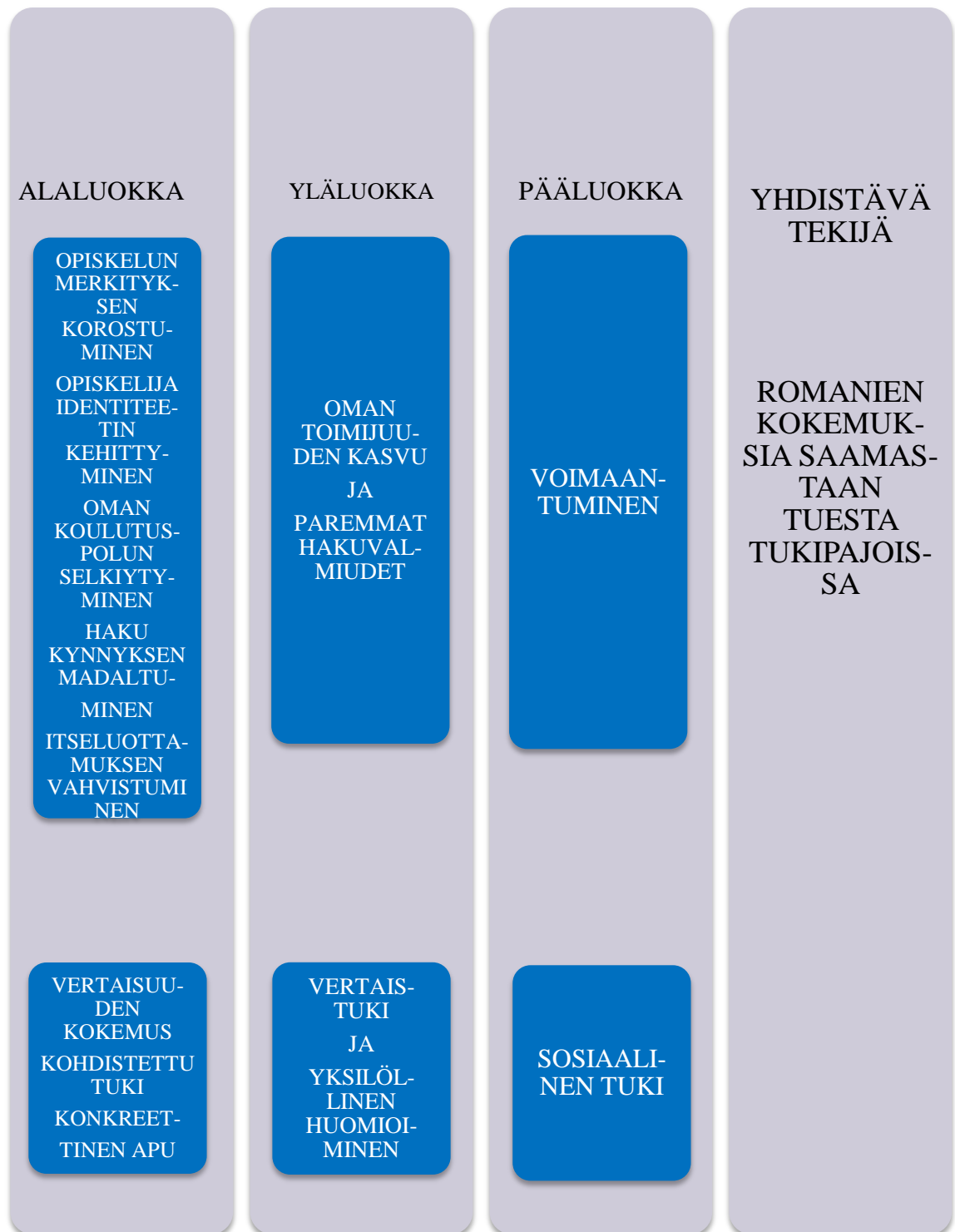
Taulukko 3

ALKUPERÄIS-ILMAUS	PELKISTETTY ILMAUS	ALALUOKKA
<p>"Kyl se (tukipaja) anto paljo rohkeutta itellee."</p> <p>" Mä uskon enemmän itteeni."</p> <p>" Et kyllä musta on tähän jos mä vaan meinaan."</p> <p>" Kyllähän me (romanit) osataan."</p>	<p>Usko itseen ja omaan osaamiseen.</p>	<p>ITSELUOTTA- MUKSEN VAHVISTUMI- NEN</p>
<p>"Taisitteko te (opinnäytetyön tekijät) kerran olla mukana siinä tukipajassa? Ni se niin ku aika paljon madalsi sitä kynnystä niin ku oikeesti hakeutua korkeakouluun. Ja anto mahdollisuuden et kyllä sustakin voi olla tähän."</p>	<p>Vuorovaikutus ja kokemusten jakaminen</p>	<p>VERTAISUUDEN KOKEMUS</p>

Taulukko 4

ALKUPERÄIS-ILMAUS	PELKISTETTY ILMAUS	ALALUOKKA
<p>"Ku oli pieni ryhmä ni sai tota semmosta kohdistettua apua, et semmosta syvempää."</p> <p>"Käytiin niitä asioita läpi... mitä haluaa niin ku itessään kehittää..."</p> <p>"Ne (tukipajan opettajat) eli tän koko prosessin niin lähellä mun kanssa."</p>	<p>Tarpeiden mukainen tukeminen</p>	<p>KOHDISTETTU TUKI</p>
<p>"...tavallaan siinä (tukipaja) opetuksen myötä sitte. Opittiin tavallaan niin ku tapa lukea..."</p> <p>"... käytiin ne tietyt jutut läpi ja kaikki ne kirjoitustyylit..."</p> <p>"Siinä (tukipaja) tulee samanlaista työskentelymallia jo esille, mitä sitte täällä ammattikorkeassa niin ku tehdään."</p>	<p>Tekniikka lukemisen -ja kirjoittamisen taitoihin</p>	<p>KONKREETTINEN APU</p>

Taulukko 5

7 TUTKIMUSTULOKSET

7.1 Oppimisvalmiudet ja koulutukseen hakeutuminen

Tukipajatoiminnan koettiin vastanneen odotuksiin hyvin. Vain yksi haastateltavista ei kokenut saaneensa tukipajoista vastaavaa hyötyä. Hän koki, että hänen omat aiemmat opintonsa olivat lisänneet itseluottamusta. Lisäksi hän koki, että jokaisen joka haaveilee korkeakoulututkinnosta, tulisi osata itse selvittää kuinka sinne haetaan.

Vastas (odotuksiin) et se ei ollu niin pintapuolista, vaan siinä mentiin asioissa niinku syvemmälle.

Mä oon hyvä, mä pärjään. Niin, ei tukipajojen kautta mut ihan sen oman. Mun mielestä niinku tota, et jos ihminen haluaa päästä niinku ammattikorkeakouluun ja on valmis ja on sitoutunut ja motivoitunut siihen opiskeluun plus näin ni kyllähän se täytyy tietää, miten sinne mennäänki.

Haastateltavat olivat sitä mieltä, että olivat hyötynneet tukipajatoiminnasta. He toivat esiin tukipajoissa vallinneen lämpimän ilmapiirin. Opettajat olivat omistautuneita ja ammattitaitoisia sekä kykenivät useimmiten tarjoamaan hyvin yksilöllistä tukea osallistujille.

Ku oli pieni ryhmä, ni sai tota semmosta kohdistettua apua, semmosta syvempää, joo yksilöllistä tukea.

Hyvää on se, et voi kysyä ihan mitä vaan ja saa vastauksen, yleensä.

Nii, nii sillee se oli, et tota et niinku hyvin otettiin huomioon. Ja ja tota käytiin läpi niinku mitä ite, mitä itteään niinku askarrutti että. Sai heittää niinku ideoita et mitä haluaa itessään kehittää ja mitä me käyään nyt tänään läpi.

Siellä oli tosi kivat opettajat, mitkä mulla on omana. Kummallakin on oma paikka mulle, jäi sydämeen että.

Lähes kaikki haastateltavat kokivat saaneensa konkreettista apua ammattikorkeakoulun hakuprosessiin tukipajoista. Tukipajoissa haastateltavat kertoivat saaneensa apua lukuteknikoihin, tieteellisen sanaston ymmärtämiseen, tieteellisen artikkeleiden tulkitsemiseen sekä tietoteknillisiin ongelmiin.

Ni siellä (tukipajassa) käytiin läpi sitte sitä hakemista, ja sitte sitä Sotelin niitä ennakkomateriaaleja, niinku edellisiä tietenkin. Ja sitte tota

neuvottiin, ku mä hain sitte yhteishaussa, ni tavallaan semmosta käytännön niksia.

Se oli 100- sivuinen ja sitte ihan täyttä hepreaa, niin vaikealukuisia artikkeleita. Tavallaan ku käytiin siinä sitten läpi niitä ni tavallaan siinä opetuksen myötä sitten. Siellä opittiin tavallaan niinku tapa lukea, niinku näin.

Hyvää on se, et voi kysyä ihan mitä vaan ja saa vastauksen, yleensä.

Hakuprosessi ammattikorkeakouluun oli selkiytynyt usealle tukipajaan osallistuneille tukipajoissa. Opettajilla oli ollut mahdollisuus käydä hyvin yksilöllisesti kunkin osallistujan kanssa läpi opiskelijan oma opintopolku. Opettajat olivat kertoneet myös avoimen ammattikorkeakoulun väyläopintojen mahdollisuudesta.

Mutta on kyllä tullu selko tohon hakuun. Kyllä voin niinku kehottaa muitakin romaneita jotka haluaa ja ketä kiinnostaa ammattikorkeakoulututkinto ni kyl kannattaa näihin (tukipajoihin) mennä. Et se auttaa kovasti.

Tukipajat olivat selkiyttäneet kävijöille heidän koulutuspolkuaan. Haastateltavat kokivat, että opettajat olivat pystyneet käymään henkilökohtaisesti sekä yksityiskohtaisesti läpi hakukelpoisuuteen, esivalintakokeeseen, polkuopintoihin sekä valintakokeisiin liittyviä kysymyksiä kunkin kohdalla.

Niin no just sen et on selvinnyt mistä lähtee ja mitä tekee. ”Niin mä en kovin moneen (tukipajaan) oo osallistunut. Et mä uskon et siitä olis ollu konkreettista hyötyä mulle. Varsinkin siinä kohtaa kun tää hakukelpoisuus on vähä kysymysmerkki. Näen, että se olis niinku yleisellä tasolla hyödyllinen et se ois tota valmistellu sitten hake- maan, ehkäpä jopa pääsemäänkin sitten.

Siinä (tukipajassa) samanlaista työskentelymallia jo esille, mitä sitte täällä ammattikorkeassa niinku tehdään. Et joo, se oli hyödyllistä.

Osallistuimme itse kaikkiin kevään 2018 tukipajoihin saadaksemme kokonaiskäsitksen toiminnasta. Pystyimme osallistumisellamme tarjoamaan omia kokemuksiamme ammattikorkeakouluopinnoista. Kaksi haastateltavista koki tämän olleen merkityksellistä heille. He kokivat tilanteissa kaksisuuntaista vuorovaikutusta, joka toi heille yhdenvertaisuuden tunnetta ja madalsi kynnystä hakeutua korkeakouluopintoihin.

Et tota mä en muista et taisitteko te kerran olla siinä mukana? Ni se niinku aika paljo madasi sitä kynnystä niinku oikeesti hakeutua korkeakouluun.

Vastauksissa ilmenee myös se, että kynnys hakea ammattikorkeakouluopintoihin madaltui tukipajojen myötä.

Mä uskon, et noi tukipajat ylipäätään antaa sen pienen tönäsyn sinne suuntaan ja just niinku madaltaa sitä kynnystä.

Ymmärrys opiskelujen tärkeydestä korostui entisestään tukipajojen myötä. Sillä koettiin olevan merkitystä työelämään hakeutumisen kannalta.

Kyllä se niinku vahvistu, miten tärkeä opiskelu on ja kyl mä oon niinku aina pitäny niinku koulunkäyntiä tärkeenä asiana, tässä niinku kilpailutilanteessa. Koulut kunnolla käyty, että pääsee ees jollain lailla tasaisesti sitte kilpailemaan työpaikoista muitten kanssa.

7.2 Itsetunto

Haastatteluteemoistamme itseluottamusta ja voimaantumista koskevat kysymykset saivat aikaan syvällisintä keskustelua ja pohdintaa. Vastauksista tuli selkeästi ilmi itseluottamuksen parantuminen tukipajatoiminnan seurauksena.

Kyllä se anto niinku rohkeutta paljo itellee.

Kyllähän me osataan. Se on vaan se itsetuntojuttu, me kuvitellaan et, niin mäkin kuvittelin et tää on joku yliopisto, joku professorikoulutus.

Mä uskon enemmän itteeni.

Se (tukipajat) on tosi tarpeelline mitä mä nyt vähän tiän tota tästä meidän, meidän tota, mikskä tätä nyt sanoo, meidän kulttuuriset piirteet ni se kyllä tarvitsee semmosta itsetunnon vahvistamista.

Tukipajat yleisesti ottaen olivat lisänneet itseluottamusta sekä uskoa omiin opiskelutaitoihin ja -valmiuksiin. Itseluottamuksen vahvistuminen on aikaansaanut voimaantumisen kokemuksen.

No tavallaan mä uskalsin ehkä enemmän luottaa itteeni.

Vahvistui, et kyllä musta on tähän jos mä vaan meinaan.

Haastateltavat olivat tietoisia romanien lyhyestä koulutushistoriasta ja kokivat sen vaikuttavan edelleen heidän itsetuntoonsa negatiivisesti sekä sen myötä alhaiseen koulutustasoon.

Jos ajattelee väestönä, ku se on niin lyhyt ollut se niinku se koulutus niinku mahdollisuus ja semmonen niinku siihen, et on pystyny laittaa lapset kouluun, että ja joutunu niinku et saa leivän pöytään ni joutunu laittaa lapsetki johonki tallille töihin tai jotain muuta vastaavaa. Koulutuksen suhteen ni vielä mä uskon monellaki romanilla on niinku semmonen..se on semmonen itsetuntokysymys.

7.3 Muita haastatteluista esiin nousseita aiheita

Positiivinen erityiskohtelu koettiin haastateltavien keskuudessa osittain myös leimaavana. Haastatteluissa heräsi paljon keskustelua erillishausta, joka on suunnattu romaneille ja maahanmuuttajille. Nämä ammattikorkeakoulun erillishaut ovat toteutuneet Diakonia-ammattikorkeakoulun Porin ja Oulun toimipisteissä. Haku on koskenut sosionomi ja -sairaanhoitajatutkintoja, vuosina 2017-2018 ja se on ollut osa Opin portaillla Pohjanmaalla -hanketta. (Opin portaillla Pohjanmaalla -hanke). Vastauksissa mielipiteet erillishausta jakaantuivat. Vastaajista suurin osa piti niitä osin leimaavina, mutta vastakkainen mielipidekin löytyy aineistosta. Haastatteluissa ilmeni, että haastateltavat uskoivat myös että erillishaun kautta ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneilla, näkyisi todistuksessa se, että koulutukseen on päästy erillishaun kautta. Koettiin että työnhakutilanteessa olisi ikään kuin ”kahden kerroksen väkeä”, normaalin yhteishaun ja maahanmuuttajien- ja romanien erillishaun kautta opiskelupaikan saaneita. Ammattikorkeakouluun pääsyn ei haluttu tapahtuvan vähemmistöön kohdistuvien positiivisen diskriminaation toimien avulla, vaan perustuen omaan osaamiseen.

Mä ite koen sen niinku silleen, et niinku jossen mä pääse ihan kaikkien muittenki joukossa ni se tulee niinku soimaan mulla sit niinku taka-

raivossa niinku jatkuvasti. Et mulle annettiin niinku periaatteess ilma-
nen lippu, et noh meeppä tosta sen takia kun olet vähemmistö.

No mikä siinä (erillishaku) vois olla huonoa?

Tukipajat koettiin pääsääntöisesti hyvinä. Yksi haastateltavista ajatteli osittain myös tukipajatoiminnan olevan ”säälistävää”. Hän pohti, miksi juuri romaneille järjestetään mahdollisuus tukipajoihin, kun valtaväestöllä ei tätä mahdollisuutta ole. Haastateltava koki, ettei ole tasavertainen valtaväestön kanssa, mutta ajatteli silti myös, että käyttää kaikki mahdollisuudet hyödykseen, koska tavoite ja halu päästä opiskelemaan ammattikorkeakouluun ovat korkealla.

En mä tiä onko muut saanut tällstä (tukipajatoiminta), niinku vaikka kantasuomalaiset. Et must tuntuu tosi säälistävältä, et joo, niinku, et joudunks mä nyt oikeesti, olenko mä niin huono, enkö mä osaa, vähän niinku säälistävää.

Mä haluan ottaa kaiken niinku sen tiedon ja avun mitä mä saan, mut silti musta tuntuu niinku sellaselta, et vähän niinku enks mä nyt ookkaan tasavertainen.

Syrjintä työelämässä nousi paljon esille haastateltavien keskuudessa. Romaneiden on todistettava heihin kohdistuneet ennakkoluulot vääriksi, kunkin omalla kohdallaan työnhakutilanteessa.

Ku tota mä ajattelin sit näitä kulttuurirasitteita, et se ei oo niinku et vaikka mulla olis kuinka ammatti, ni se ei oo kuitenkaan mikään takuu et mä saan töitä.

Vastaajista yksi nosti esiin, että koulutus ja työllisyys eivät kohtaa. Romani voi kouluttautua lähinnä itseään varten, mutta työpaikkaa se ei millään lailla hänelle takaa. Kilpailu työmarkkinoilla on suurta.

Omalta kohalta mä sanon näin, et se (opiskelu) on enemmänkin semmosta ittensä kehittämistä, et sillä viisiin mä harjaannutan itteeni työelämää varten. Et ne on ihan eri asioita. Koulu on koulu ja työelämä on työelämä, et niil ei oo välttämättä mitään tekemistä toistensa kanssa.

Yksi haastateltavista koki, että työelämässä ei ole varaa virheisiin. On annettava kaikkensa, oman mielenterveytensäkin uhalla.

Et ku mäkin oon menny töihin, ni se on monesti just se tunne, että siten virheitä ei tehdä yhtään. Ja sellanen hirvee stressi tulee siinä tai voitulla masennuskin, et mun on oikeesti yritettävä onnistua 150%.

Haastatteluissamme ilmeni myös huolta talousasioiden hoitamisesta opintojen aikana sekä pelkoa velan (opintolaina) takaisinmaksusta, kun työllistyminen on epävarmaa.

Sit pitäis elättää vielä perhekin, ni elätä se nyt sit vielä jollain opintolainalla. Et mä en niinku pidä koulutusta niinku suoraan, joka rakentaa sillan työelämään.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET, POHDINTA JA ARVIOINTI

8.1 Tutkimustulosten tarkastelua

Romanien koulutushistoria on lyhyt. Nyt koulussa olevien romanilasten vanhemmat ovat ensimmäinen tai toinen sukupolvi, joille koulunkäynti on ollut mahdollista. (Suomen romanifoorumi ry 2017.) Sirniön (2016) mukaan perhetausta ja sen materiaaliset, sosiaaliset ja kulttuurilliset mahdollisuudet vaikuttavat lapsen mahdollisuuksiin kouluttautua ja saada ammatti. Myös Tilastokeskus (2009) toteaa koulutustautan sekä sosioekonomisen aseman olevan periytyvää. Haastateltavat olivat tietoisia romanien lyhyestä koulutushistoriasta. Heillä oli myös ymmärrys vähemmistökulttuurin vaikutuksista itsetuntoon ja kouluttautumiseen.

Syynä heikkoon itsetuntoon voivat olla aiemmat syrjinnän kokemukset, kiusaaminen ja tunne siitä, ettei ole yhdenvertainen. Romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsauksessa todetaan, että torjutuksi tulleiden lasten minäkäsitys on paljon heikompi kuin muilla. Ryhmän ulkopuolelle jäävä lapsi jää paitsi sosiaalisten taitojen oppimisesta, jolloin erilaisesta kulttuurista olevan lapsen sosiaalistuminen yhteiskuntaan vaikeutuu. (Rajala ym. 2011, 41.) Peruskoulun keskeytyminen on edelleen romanien keskuudessa yleistä, mikä vaikuttaa kielteisesti valtaväestön asenteisiin heitä kohtaan. Myös romanikulttuurin sisällä tämä aiheuttaa yleistä huonommuuden tunnetta. Korkeakoulutettuja romaneita on edelleen hyvin vähän, mikä voi myös lisätä huonommuuden tunnetta romaneiden keskuudessa niin yksilötasolla kuin yhteisön sisällä.

Epäonnistumisen kokemukset koulutukseen hakeutumisessa tai työnhakutilanteissa vaikuttavat heikentävästi itsetuntoon. Haastatteluissa tuli ilmi yksilöiden itsetunnon vahvistuneen tukipajojen myötä. Kun uskoo itseensä, ei lannistu, vaikka ei ensi yrittämällä pääsisikään hakemaansa koulutukseen. Ilmeni kuitenkin myös se, ettei suoritettu koulutus ole romanien kohdalla kuitenkaan tae työllistymisestä. Syrjä & Valtakari (2008) kirjoittavat, että romanien mukaan ennakkoluulot ja työnhakuun liittyvä syrjintä vähentävät halukkuutta hakea töitä. Samaa toteaa vähemmistövaltuutettu (2014) selvityksessään, jossa eurobarometrin vastaajat pitivät ihonväriä, etnistä alkuperää sekä pukeutumista työntekijän valintaan merkittävästi vaikuttavana tekijänä.

Näistä haasteista löytyi kokemuksia myös haastatteluista, romanikulttuuri koettiin rasitteeksi yksilön työllistymisen suhteen.

Romanien työnsaanti voi edelleen kariutua nimeen tai vaatteisiin. Työhakemuksia joutuu laittamaan keskivertoa enemmän eikä silti päästä välttämättä edes työhaastatteluun. Tämä nousi vahvasti esille haastatteluissamme. Vähemmistövaltuutettu (2014) kirjoittaa, että yksilönä kohtaamisen sijaan romanit joutuvat vakuuttamaan työnantajansa, etteivät vastaa stereotyyppistä kuvaa romanista. Romaninaiset kokevat lisäksi vielä enemmän syrjintää kuin romanimiehet. Sisäministeriön (2018) mukaan arvioilta noin joka viides tai jopa puolet työikäisistä romaneista on työttöminä. Michelsenin (2018) mukaan työttömyys aiheuttaa köyhyyttä ja syrjäytymistä ja siitä voi seurata mielenterveysoireilua, ahdistuneisuutta ja masennusta.

Haastatteluissa nousi myös esiin yksilön kokemus siitä, kuinka työelämässä paineet kasvavat suuriksi. Vastaaja toi esiin, että romaninaisena varaa virheisiin ei ole ja välillä joutuu toimimaan omien voimavarojensa yli. Michelsen ym. 2018 toteaa, että työntekijä joka on täsmällinen ja pyrkii täydellisyyteen, saattaa ajautua työuupumukseen.

Katsauksessa aikuisten romanien koulutustaustoihin (Rajala & Blomerus 2015) ilmeni huoli talousasioiden järjestymisestä opintojen aikana. Opintolaina ja sen takaisinmaksu mietitytti ja se koettiin suurena taloudellisena riskinä juuri sen vuoksi, että työllistymistä pidetään vaikeana. Myös tietämys opiskeluajan erilaisista tukimuodoista oli vähäistä. Tämän toi esiin myös yksi miespuolinen haastateltava, joka koki opiskelujen rahoittamisen lainalla mahdottomana, sillä piti työllistymistä niin epävarmana romanitaustansa vuoksi ja koki kuitenkin olevansa miehenä vastuussa perheen elättämisestä.

Positiivinen erityiskohtelu pyrkii korjaamaan haittaa, mikä on aiheutunut syrjinnän seurauksena. Diakonia-ammattikorkeakoulun järjestämä erillishaku ammattikorkeakoulu opintoihin maahanmuuttajille ja romaneille sekä romanien tukipajat ovat positiivista ja kohdennettua erityiskohtelua. Positiivinen erityiskohtelu ja sen toimet perustuvat yhdenvertaisuuslakiin. Haastatteluissa heräsi paljon keskustelua näistä teemoista. Osa koki, ettei erityiskohtelu aina tunnu hyvältä, vaan välillä tulee tunne siitä, että haluaisi samat lähtökohdat kuin valtaväestölläkin.

Tuloksista ilmenee, että tukipajat ovat olleet hyödyllisiä. Kaikki haastateltavat kokivat tukipajojen hyödyttäneen jollain tavoin, joko heitä itseään tai ainakin uskoivat pajojen hyödyttävän muita romaneita. Hyödylliseksi oli koettu yleinen voimaantuminen ja tunne siitä, että kykenee aloittamaan ammattikorkeakouluopinnot. Tukipajojen on lisäksi koettu madaltavan kynnystä hakea ammattikorkeakouluun. Lähes kaikki haastateltavat kokivat saaneensa konkreettista apua tukipajoista. Oppimisvalmiudet olivat parantuneet, luku – ja kirjoitustekniikka olivat kehittyneet. Erityisen hyödylliseksi haastateltavat olivat kokeneet opetuksen tieteellisten artikkelien lukemisen tekniikkaan ja niissä esiintyneiden diagrammien tulkitsemiseen. Edellisen vuoden ammattikorkeakouluhaun ennakkomateriaalien läpikäynnin koettiin hyödyttäneen merkittävästi omaan esivalintakokeeseen valmistautumisessa. Koko oma hakuprosessi oli selkiytynyt kaikilla. Vaikka tukipajojen alkuperäinen tarkoitus ei varmasti ollutkaan antaa yksilöllistä tukea ja apua, niin silti juuri se oli osoittautunut hyvin merkitykselliseksi osallistujille.

8.2 Opinnäytetyön toteutumisen arviointi

Tutkimusmenetelmäksi valikoitui laadullinen tutkimus ja analyysimenetelmäksi induktiivinen sisällön analyysi siksi, että tutkimustuloksista nousi aiheita joista ei löydy aiempia tutkimustuloksia tai teoretietoa. Teoreettinen viitekehys rakentui romanien historian ja nykytilanteen sekä yhteiskunnallisten tekijöiden ympärille ja käsitteiden määrittelyyn. Sosiaaliala näyttäytyi työssä syrjäytymisen ja sosiaalisen tuen näkökulmasta, joka koskettaa suurta osaa kohderyhmästämme.

Romanien historiasta löytyi tietoa, mutta eroavaisuuksia eri lähteiden välillä oli paljon, sillä historian tutkimuksessa on aukkoja. Haasteena itse tutkimusta tehdessä oli aihealueemme teoriataustoituksen osuus. Romaniväestön koulutukseen ja työllistymiseen liittyen ei ole saatavilla tilastotietoa, koska etnisyyden perusteella ei Suomessa tilastoida. Toisaalta teoriataustoituksen rajaaminen oli vaikeaa sillä niin monet eri sosiaaliset ja yhteiskunnalliset sekä historialliset tekijät vaikuttavat romanien nykytilanteeseen koulutuksen ja työllisyyden näkökulmasta.

Opinnäytetyömme tarkoitus oli kerätä romanien kokemuksia tukipajatoiminnasta. Haastattelututkimus mahdollisti näiden kokemusten tuomisen julki. Koemme, että

romaneille vähemmistöryhmänä saattoi olla merkityksellistä se, että heidän kokemuksiaan, mielipiteitään ja ajatuksiaan tukipajojen kohderyhmänä kysyttiin. Opin- näytetyömme tuloksia voidaan hyödyntää Tšetanes naal -hankkeen loppuraportoinnissa, sillä romanit itse kokivat tukipajat hyödyllisiksi haastattelujen perusteella. K- emme, että tämä jo itsessään riittää perusteeksi tukipajatoimintamallin vakinaistami- seksi.

8.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuseettiset ongelmat liittyvät tiedonhankintaan ja tutkittavien suojaan sekä tutkijan vastuuseen tutkimustulostensa soveltamisesta. Kun tehdään ihmisiin kohdistuvaa tutkimusta edellyttää tämä tutkijalta hyvän tutkimuskäytännön noudattamista, tällöin erityisen merkittävää on tutkittavan ihmisarvon kunnioittaminen sekä itsemääräämisoikeus. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2016. KvaliMOTV. Tutkijan asema ja tutkimuksen arviointi. Eettiset kysymykset.)

Henkilöllisyyden paljastaminen on tehtävä mahdollisimman vaikeaksi, mitä arkaluontoisemmasta aiheesta on kyse, sen tiukemmin on suojattava anonymiteettiä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2016. KvaliMOTV. Tutkijan asema ja tutkimuksen arviointi. Hyvä tutkimuskäytäntö.) Tästä syystä kaikki kerätty digitaalinen sekä litteroitu aineisto säilytetään sen anonymiteettisuoja huomioon ottaen opinnäytetyön julkaisuvaiheeseen saakka. Julkaisun jälkeen kaikki aineisto tuhotaan asianmukaisesti.

Tutkimusprosessin kannalta eettisiä näkökulmia on useita. Tutkittavan ilmiön tutkimisen tulee olla perusteltua. Aineistonkeruumenetelmän tulee olla tarkkaan harkittu, saavutetaanko sillä tavoiteltu tieto aiheesta. Tutkimuksen analyysin ja raportoinnin vaiheissa tulee toimia niin, etteivät haastateltavien nimet ole nähtävissä. Tutkimustulosten raportoinnissa tulee tulokset esittää rehellisesti ja tarkasti, suojellen samalla tutkittavien anonymiteettiä. Lisäksi esiteltäessä tuloksia on kerrottava, kuinka analyysiprosessi on edennyt. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2016. KvaliMOTV. Tutkijan asema ja tutkimuksen arviointi. Hyvä tutkimuskäytäntö.)

Tutkija itse on keskeisessä asemassa laadullista tutkimusprosessia toteutettaessa, sillä tulosten luotettavuus riippuu tutkijasta itsestään ja hänen toimistaan (Eskola & Suoranta 2001, 210.) Tutkimustulos on luotettava, mikäli kaksi arvioitsijaa päätyy samaan tulokseen. Luotettavuuden määrittämistapana voidaan pitää myös sitä, kun kaksi tutkijaa keskustellen päätyy luokituksista yksimielisyyteen. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 186.) Tässä opinnäytetyössä tutkijoita oli kaksi, joista kumpikin päätyi tutkimustulosten yhteneväisyyteen.

Laadullisen tutkimuksen perusta on tutkimuksesta tehty raportti. Luotettavuutta arvioidessa on tutkimusraportilla keskeinen rooli. Tutkijan tulisi raportissaan luoda johdonmukainen käsitys omista tulkinnoistaan ja siitä, kuinka on niihin päätynyt. Tutkijan tulkinta on aina ehdollinen, vajavainen ja yksipuolinen käsitys tutkittavasta ilmiöstä. Näin ollen tutkijan tulkinta on myös kiistettävissä ja sille voidaan esittää myös muita vaihtoehtoja. (Kiviniemi, 2015, 86.)

Tutkijan asemaa mietittäessä voi tulla ilmi eturistiriitoja tutkijan ja taustaorganisaation välillä. Tuloksia raportoidessa tulee niiden olla puolueettomia, tieteen yleisten arvolähtökohtien mukaisesti. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2016. Kvali-MOTV. Tutkijan asema ja tutkimuksen arviointi. Tutkijan asema.). Diakonia-ammattikorkeakoulu on Tšetanes naal- hankkeen koordinaattori sekä osatoteuttaja järjestämällä tukipajat. Myös me opinnäytetyön tekijät olemme Diakonia-ammattikorkeakoulun opiskelijoita ja osallistuimme myös itse tukipajoihin. Tämä herätti meissä pohdintaa, jos tuloksissa ilmenisi jotakin negatiivista. Olisimme kokeneet negatiivisten tulosten esittämisen vaikeana. Koemme tärkeänä raportoida tutkimustulokset rehellisesti sellaisena kuin ne ovat.

Hirsjärven & Hurmeen (2001, 88) mukaan yhteydenotto haastateltaviin haastattelupyynnön esittämisen merkeissä on henkisesti raskaampaa kuin itse haastattelun toteuttaminen. Omasta mielestämme tutkimuksen haasteina ilmenikin lähinnä juuri haastatteluajakataulujen sopimisen yhteydessä. Haastateltavat lupasivat ottaa yhteyttä haastatteluajankohdan sopimiseksi lukuisia kertoja, mutta eivät näin tehneet. Yhden kerran haastateltava ei saapunut sovittuun tapaamiseen, unohdettuaan haastattelun. Pääsääntöisesti haastattelut onnistuivat sovitusti. Pyrimme itse minimoimaan haasteet varmistamalla haastatteluille siihen sopivat, ympäristöltään rauhalliset paikat, nauhureiden toimivuuden sekä perehtymällä haastattelukysymyksiin huolellisesti etukäteen.

8.4 Jatkokehitys ideat ja -ehdotukset

Haastattelututkimuksen tuloksista ilmenee tarve tukipajatoiminnalle myös jatkossa. Haastateltavat olivat sitä mieltä, että tukipajat tulisi järjestää tiivistetysti ennen yhteishakua. Esimerkiksi niin, että ne olisivat joka toinen viikko, kahden kuukauden ajan ennen yhteishakua, jolloin osallistujien sitoutuminen toimintaan paranisi. Kahden viikon välein järjestetyt tukipajat mahdollistaisivat myös niistä saatujen tehtävien tekemisen sekä palautteen saamisen niistä riittävän pian, jolloin motivaatio tukipajatoimintaa kohtaan pysyisi riittävän korkealla.

Haastateltavat nostivat esiin vertaistuen merkityksen. Me olimme itse osana tukipajojen, tarkoituksenamme mahdollistaa osallistujille tilaisuus kysyä meiltä ammattikorkeakouluopinnoista. Tämä koettiin hyväksi ja tärkeäksi osaksi tukipajatoimintaa. Yksi haastateltavista kertoi sen erityisesti madaltaneen kynnystä hakea ammattikorkeakouluun. Mielestämme vertaistuen käyttö tukipajatoiminnassa olisi perusteltua myös jatkossa. Mielestämme ammattikorkeakoulun sosionomi opintoihin tulisi lisätä tietoa Suomen romaneista ja heidän kulttuuristaan. Monikulttuurisuus opintokokonaisuudessa voisi olla mahdollisuus tehdä osasuoritus osallistumalla romanien tukipajoihin, näin voitaisiin luoda yhteys valtaväestön ja romanien välille ja saataisiin kokemus vastavuoroisesta kommunikaatiosta.

8.5 Ammatillisen kasvun pohdinta

Aiheemme on ajankohtainen maahanmuuton lisääntyessä. Romanit ovat olleet Suomessa yli 500 vuotta, mutta ovat silti yhä yksi syrjityimmistä vähemmistöistämme. Historiassamme Suomen valtio ja sen viranomaiset ovat syrjineet, sortaneet ja väheksyneet romaneita. Valtaväestön asenteet ja ajatukset ovat hyvin negatiivisia ja stereotyyppisiä romaneita kohtaan vielä tänäkin päivänä. Romanien kokema syrjintä elämän eri osa-alueilla hyvin yleistä ja se on saanut myös paljon mediahuomiota tutkimusprosessimme aikana. Ajattelemme, että muutosta on tapahduttava, jotta sama ei toistuisi muiden vähemmistöryhmien integroitumisessa yhteiskuntaamme. On ymmärrettävää, että vaikeat tapahtumat yksilön historiassa vaikuttavat yhteiskuntaan sopeutumisessa usean sukupolven ajan.

Romanikulttuuri kiehtoi meitä sen erityislaatuisuuden vuoksi. Kehittääksemme omaa ammatillisuuttamme halusimme tutustua romanikulttuuriin sekä romanien asemaan yhteiskunnassa, erityisesti koulutuksen ja työelämän näkökulmasta. Opinnäytetyöprosessimme aikana pääsimme tutustumaan romanien historiaan, kulttuuriin, tapoihin ja arvoihin. Saimme kattavan käsityksen eri tekijöistä romanien alhaisen koulutus- ja työllisyystason taustalla.

Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit on jaettu kuuteen eri osa-alueeseen. Näitä ovat alan eettinen osaaminen, asiakastyön osaaminen, palvelujärjestelmäosaaminen, kriittinen- ja osallistava yhteiskuntaosaaminen, tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatio-osaaminen sekä työyhteisö-, johtamis- ja yrittäjyysosaaminen. (Innokylä 2018)

Opinnäytetyötä tehdessämme olemme tarkastelleet näistä omalla kohdallamme lähes jokaista kompetenssia. Eettisyys on tullut esiin, kun on mietitty omia ihmiskäsityksiä ja arvomaailmaa, nämä korostuvat, kun työskennellään etnisen vähemmistön parissa. Myös yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen on osa sosiaalialan eettistä osaamista. Asiakastyön osaaminen on kehittynyt, osaamme nyt toimia kulttuurisensitiivisesti ja tukea moninaisuutta asiakastyössä, sekä edistää kulttuurien välistä vuoropuhelua. Palvelujärjestelmäosaaminen näkyy siinä, että osaamme sovittaa palveluita tarvelähtöisesti sekä perustella asiakkaan etua. Yhteiskuntaosaaminen sosionomina tarkoittaa syrjäytymisen ehkäisemistä. Se onkin ollut opinnäytetyömme keskeinen teema. Sosionomin tulee olla myös vaiennettujen ihmisten ääni ja puolustaja sekä edistää osallisuutta ja osallistumisen mahdollisuuksia. Opinnäytetyössämme halusimme antaa romaneille itselleen mahdollisuuden tuoda näkemyksiään julki ja tulla siten kuulluksi. Tutkimus- ja kehittämisosaaminen on kehittynyt tätä työtä tehdessä. Kumpikin meistä oli tutkijan asemassa ensimmäistä kertaa ja kokemus kehitti molempien osaamista merkittävästi. (Innokylä 2018.) Saimme tilaisuuden oppia mitä on laadullinen tutkimus sekä siihen liittyvä eettinen vastuu. Itsenäisen ja kriittisen ajattelun taito kasvoi prosessimme aikana merkittävästi. Kehityimme opinnäytetyötä tehdessämme myös tiedonhakijoina, tekstintuottajina sekä parityöskentelijöinä.

Ihmisarvo, ihmisoikeudet ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus ovat sosiaalialan ammattietiikan lähtökohtia, työssämme nämä teemat ovat keskeisiä. Tulevina sosionomeina osa ammatillisuuttamme on kyetä ymmärtämään ihmisten moninaisuus, syrjinnän ehkäisyn keinot sekä yhdenvertaisuuden edistämisen merkitys. (Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia 2017,11.)

Pidämme tärkeänä, että osallisuuden sekä yhdenvertaisuuden edistämiseen pyritään vaikuttamaan erilaisten strategioiden ja hankkeiden avulla. Tulevina sosiaalialan ammattilaisina haluamme itse olla vaikuttamassa ihmisten asenteiden muokkaamisessa positiivisempaan suuntaan romaneja kohtaan. Ennen kaikkea tulemme tekemään työtä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumiseksi. Seikkula & Rantalaiho (2012, 39) mukaan mahdollisuus tasavertaiseen kohtaamiseen yhteiskunnassa on sosiaalisen oikeudenmukaisuuden perusta.

Niin kuin Nevo tiija -hankkeen projektipäällikkö Mertsu Ärling opinnäytetyössään kiteyttää, on suomalaisen yhteiskuntaan integroituminen lopulta romaniyhteisöllä itsellään ja sen jokaisella yksilöllä. Prosessin tukeminen edellyttää kuitenkin myös tukea yhteiskunnalta. On todettu, että myönteisiä roolimalleja ja esimerkkejä onnistumisista tarvitaan, jotta voidaan kannustaa romaneja kouluttautumaan ja pääsemään osaksi työmarkkinoita. (Ärling 2018, 68.)

Vähemmistövaltuutettu katsoo, että tarvitaan työnantajien asennemuutosta sekä työhönottoon liittyvää syrjintää koskevia oikeuskäytäntöjä. Syrjäytymiseen puuttumisen lisäksi romanivähemmistön tulevaisuutta koskevan keskustelun keskiöön on tultava romanien koulutustason parantaminen ja työelämään osallistuminen. Näiden toimenpiteiden lisäksi tarvitaan jatkuvasti myös syrjinnän vastaista työtä (2014, 85–87.) Jokainen kouluttautunut ja työelämään osaksi päässyt romani, kumoaa osaltaan yhteiskunnassamme vallitsevia stereotyyppisiä käsityksiä romaneista työtä kaihtavina, sosiaalihuollon varassa elävinä tai jopa rikollisina. Näemme erityisen tärkeänä, että romanien ja valtaväestön kesken saadaan avointa vuorovaikutusta, jotta voidaan poistaa vääriä ennakoasenteita.

LÄHTEET

- Bello, B.G. (2010). Equal opportunities for all? Social challenges and legal boundaries in the European puzzle. *Youth knowledge* #12, *Some still more equals than the others? Or equal opportunities for all?* (s. 29-42). Council of Europe Publishing. Saatavilla 2.10.2018.
<https://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/some-still-more-equal-than-others-or-equal-opportunities-for-all>
- Diakonia- ammattikorkeakoulu. Hakuinfo. Maahanmuuttajien ja romanien erillishaku. Saatavilla 14.6.2018.
<https://www.diak.fi/hakeminen/hakuinfo/erillishaku-romani-ja-maahanmuuttajataustaisille-hakijoille/>
- Diakonia- ammattikorkeakoulu. Moodlerooms. Seminaarit ja hankkeet. Tukipaja Tsetanes naal-hanke. Saatavilla 6.9.2018.
<https://moodle.diak.fi/course/view.php?id=724>
- Diakonia- ammattikorkeakoulun verkkomedia (31.10.2018). *Dialogi*. Ilmiöt. Hankkeet. Sosiaalinen osallisuus. Työnimi. Saatavilla 11.11.2018.
<https://dialogi.diak.fi/2018/10/31/tyonimi/>
- Eduskunta. Tietoa eduskunnasta. Eduskunnan kirjasto. Aineistot ja aihealueet. Kansainvälinen oikeus ja kansainväliset järjestöt. Euroopan neuvosto - tietopaketti. Euroopan neuvoston sopimukset. Saatavilla 16.11.2018.
<https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/aineistot/kv-jarjestot/euroopanneuvosto/Sivut/Euroopan-neuvoston-sopimukset.aspx>
- Eskola, J. & Suoranta, J. (2008). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: Vastapaino.
- Euroopan parlamentti (2009). Lissabonin sopimus: Lyhyt oppimäärä. Saatavilla 15.11.2018.
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?language=fi&type=IM-PRESS&reference=20091009STO62247>
- Florin, K. (2007). *TuRom. Onnistunut kaksisuuntainen integraatio: opaskirja*. Jyväskylä: Jyväskylän kaupunki.
- FRA Euroopan unionin perusoikeusvirasto/UNDP Yhdistyneen Kansakunnat (2012). Lehdistö tiedote. Uudet tutkimukset osoittavat, että romanien syrjäytyminen on edelleen laajalle levinnyttä. Saatavilla 13.11.2018.

https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ihKAOcuj1D8J:https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/2100-FRA-pr-new-roma-survey-2012_FI.pdf+&cd=1&hl=fi&ct=clnk&gl=fi

- Hakala, J. (2015). Toimivan tutkimusmenetelmän löytäminen. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle* (s. 14- 26). Jyväskylä: PS- kustannus.
- Hammar- Suutari S. (2009). *Asiakkaana erilaisuus. Kulttuurien välisen viranomaistoiminnan etnografia*. Akateeminen väitöskirja. Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja N:o 147.
- Helsingin Sanomat (19.10.2018). Kotimaa. Kun Henry Nyman oli nuori poliisi kantoi romaninuoret niskasta pitäen ulos pakkaseen- nyt poika Rony Nyman työskentelee vartijana, mutta ennakkoluulot eivät ole juuri muuttuneet. Saatavilla 11.11.2018.
- <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005869077.html>
- Helsingin Yrittäjät (8.11.2012). Asenne meininki- mediakampanja pureutuu rekrytointisyrjintään. Saatavilla 11.11.2018.
- <https://www.yrittajat.fi/helsingin-yrittajat/a/uutiset/522745-assenne-meininki-mediakampanja-pureutuu-rekrytointisyrjintaan>
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2001). *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino
- Huttu, H. (2005). Romanien historia. Teoksessa P. Isaksson, P. & J. Jokisalo (toim.), *Historian lisälehtiä. Suvaitsevaisuuden ongelmia ja vähemmistöt kansallisessa historiassa* (s.321–351). Helsinki: Suomen Rauhanpuolustajat.
- Häkkinen, A. (2005). Kiertäminen, kulkeminen ja muukalaisuuden kohtaaminen 1800-luvun lopun ja 1900- luvun alun maalaisyhteisöissä. Teoksessa A. Häkkinen, P. Pulma & M. Tervonen (toim.), *Vieraat kulkijat- tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa* (s. 225- 262). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Innokylä (29.04.2016) *Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit*. Saatavilla 19.11.2018
- <https://www.innokyla.fi/documents/1167850/5e8f1ef1-7a5b-4dfb-a629-0ea09dbfe904>

- Johansson, E. & Laurila, H. (5.11.2018). Tavoitteena korkeakouluopinnot - tukipajat hakuvaiheen apuna. Teoksessa Mäenpää, N., Perho, K. & Ärling, M.(toim.), *Uskalla! It's possible. Romanien sujuvat koulutus- ja työllisyyspolut* (s.133–146). (Diak Puheenvuoro 15). Saatavilla 17.11.2018 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-316-2>
- Jokinen, E. (2017). *Suomen perinteiset vähemmistöt peruskoulun oppikirjoissa*. (Pro gradu- tutkielma.. Luonnontieteellinen tiedekunta. Oulun Yliopisto.) Saatavilla 2.10.2018. <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201705181936.pdf>
- Kiviniemi, K. (2015) Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli, R. & Aaltola J. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teorettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (s. 74- 88). Jyväskylä: PS- kustannus.
- Kirkkala, A. (8.12.2017). *Antti Häkkinen: EU: n tulisi liittyä Euroopan ihmisoikeussopimukseen*. Verkkouutiset. Poliitiikan kuluttajalle. Saatavilla 16.11.2018. <https://www.verkkouutiset.fi/antti-hakkanen-eun-tulisi-liittyä-euroopan-ihmisoikeussopimukseen/>
- L 22.4.1999. Henkilötietolaki. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990523?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=henkil%C3%B6tietolaki>
- L 19.6.1999/731. Perustuslaki. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- L 19.12.1889/39. Rikoslaki. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>
- L 30.12.2014/1325. Yhdenvertaisuuslaki. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141325?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=yhdenvertaisuuslaki>
- Markkanen A. (2007). *”Etteenpäin elävän mieli” Tukimalli romaniaikuisten koulunkäyntiavustaja- koulutukseen*. ROM-EQUAL-projektin 2004-2007 julkaisu. Tampere: Etelä-Suomen lääninhallituksen julkaisuja 120/2007.
- Markkanen A. (2011). *Palkkaisinko romanin? Opas romanien kouluttajille, koulutuksen järjestäjille ja työvoimaviranomaisille*. Saatavilla 17.11.2018.

<http://docplayer.fi/47834570-Palkkaisinko-romanin-opas-romanien-kouluttajille-koulutuksen-jarjestajille-ja-tyovoimaviranomaisille.html>

Michelsen, T., Reijula, K., Ala- Mursula, L., Räsänen, K. & Uitti, J. (2018).

Työelämän perustietoa. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Opetushallitus (2008). *Romanilapsen kohtaaminen esi- ja perusopetuksessa..*

Helsinki: Opetushallitus ja tekijät.

Opin portaililla Pohjanmaalla -hanke. Erillishaku maahanmuuttajille ja romaneille ammattikorkeakoulu opintoihin (Diak). Saatavilla 11.11.2018.

<http://arjenarkki.fi/menetelmapankki/hyvät-kaytannot/1490>

Pulma, P. (2006). *Suljetut ovat. Pohjoismaiden romanipolitiikka 1500- luvulta EU- aikaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Rajala, S. & Blomerus S. (2015). *Katsaus aikuisten romanien koulutustaustoihin*.

Raportit ja selvitykset 2015:8. Tampere: Opetushallitus. Saatavilla

2.3.2017.http://www.oph.fi/download/175254_katsaus_aikuisten_romanien_koulutustaustoihin.pdf

Rajala, S. Salonen, M. Blomerus, S. & Nissilä, L.(2011). *Romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsaus 2010-2011 ja toimenpide- ehdotukset*. Saatavilla 11.11.2018.

http://www.oph.fi/download/140023_Romanioppilaiden_perusopetuksen_tilannekatsaus_2010-2011_ja_toimenpide-ehdotukset.pdf

Rekola, T. (2012). Romanien varhaisvaiheet Suomessa: 1500- luvulta 1800- luvun puoliväliin. Teoksessa P. Pulma (toim.) *Suomen Romanien historia* (s. 18- 83). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2016)

KvaliMOTV- Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tutkijan asema ja tutkimuksen arviointi. Eettiset kysymykset. Saatavilla 6.6.2018.

http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_1.html

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2016). KvaliMOTV.-

Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Aineiston hankinta. Haastattelu. Saatavilla 6.6.2018.

http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3.html

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2016)

KvaliMOTV- Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tutkijan asema ja tutkimuksen arviointi. Hyvä tutkimuskäytäntö.

Saatavilla 5.6.2016.

http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_1_2.html

Saaranen- Kauppinen, A. & Puusniekka A. (2016). KvaliMOTV-

Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkajulkaisu]. Tutkijan asema ja tutkimuksen arviointi. Tutkijan asema. Saatavilla 7.6.2018.

http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_2.html

Seikkula, M. & Rantalaiho, M. (2012). Naiskansalaisuus romaniuden ja

suomalaisuuden risteyksessä. Teoksessa S. Keskinen, J. Vuori & A. Hirsiaho (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa* (s. 39-71). Tampere: Tampere University Press.

Sirniö, O. (2016). *Constrained life chances: Intergenerational transmission of income in Finland*. (Väitöskirja, Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin Yliopisto). Saatavilla 22.9.2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-1098-5>

Sisäministeriö. Yhdenvertaisuus etusijalle- hanke. Kansainväliset kysymykset.

Romanit Euroopassa. Suurin etninen vähemmistö Euroopassa.

Saatavilla 13.6.2018. <http://www.romanit.fi/kansainvaliset-kysymykset/romanit-euroopassa/suurin-etninen-vahemmisto-euroopassa/>

Sisäministeriö. Yhdenvertaisuus etusijalle- hanke. Kansainväliset kysymykset.

Romanit Euroopassa. Alhainen eliniän odote. Saatavilla 13.6.2018.

<http://www.romanit.fi/kansainvaliset-kysymykset/romanit-euroopassa/alhainen-elinianodote/>

Sisäministeriö. Yhdenvertaisuus etusijalle- hanke. Kansainväliset kysymykset.

Romanit Euroopassa. Asumisen kipukohdat. Saatavilla 13.6.2018.

<http://www.romanit.fi/kansainvaliset-kysymykset/romanit-euroopassa/asumisen-kipukohdat/>

Sisäministeriö. Yhdenvertaisuus etusijalle- hanke. Kansainväliset kysymykset.

Romanit Euroopassa. Lyhyt koulutie. Saatavilla 13.6.2018.

<http://www.romanit.fi/kansainvaliset-kysymykset/romanit-euroopassa/lyhyt-koulutie/>

Sisäministeriö. Yhdenvertaisuus etusijalle- hanke. Kansainväliset kysymykset.

Romanit Euroopassa. Työtä vailla. Saatavilla 13.6.2018.

<http://www.romanit.fi/kansainvaliset-kysymykset/romanit-euroopassa/tyota-vailla/>

Sisäministeriö. Yhdenvertaisuus etusijalle- hanke. Kansainväliset kysymykset.

Romanit Euroopassa. Toivo paremmasta elämästä. Saatavilla

13.6.2018. <http://www.romanit.fi/kansainvaliset-kysymykset/romanit-euroopassa/toivo-paremmasta-elamasta/>

Sisäministeriö. Yhdenvertaisuus etusijalle- hanke. Kansainväliset kysymykset.

Romanit Euroopassa. Kenellä on vastuu. Saatavilla 13.6.2018.

<http://www.romanit.fi/kansainvaliset-kysymykset/romanit-euroopassa/kenella-on-vastuu/>

Sisäministeriö. Yhdenvertaisuus etusijalle- hanke. Kansainväliset kysymykset.

Romanit Euroopassa. Tavoitteena yhdenvertaisuus. Saatavilla

13.6.2018. <http://www.romanit.fi/kansainvaliset-kysymykset/romanit-euroopassa/tavoitteena-yhdenvertaisuus/>

Sisäministeriö. Yhdenvertaisuus etusijalle- hanke. Oppimateriaali kouluille. Mitä nyt? Joka viides työttömänä. Saatavilla 21.6.2018.

<http://www.romanit.fi/opetus/mita-nyt/joka-viides-tyottomana/>

Sisäministeriö. Yhdenvertaisuus etusijalle- hanke. Historia. ” Mustalaiskysymyksen nousu”. ” Mustalaiskysymyksen” paluu sodan jälkeisessä Suomessa. Saatavilla 1.9.2018.

<https://www.romanit.fi/historia/mustalaiskysymyksen-nousu/mustalaiskysymyksen-paluu-sodanjälkeisessa-suomessa/>

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. (2017). *Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilöstön eettiset ohjeet*. Saatavilla

11.11.2018. http://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/docs/Talentia_Etiikkaopas_2017.pdf

Sosiaali- ja terveysministeriö (2009). Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä

2009:48, Työryhmän esitys. Suomen romanipoliittinen ohjelma 2009.

Saatavilla 11.11.2018.

<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/72788/URN%3aNBN%3afi-fe201504225296.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Sosiaali- ja terveysministeriö (2018). Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja

3/2018. Suomen romanipoliittinen ohjelma (ROMPO) 2018- 2022.

Saatavilla 5.10.2018.

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160845/03_18_Suomen%20romanipoliittinen%20ohjelma_2018_2022_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Suomen Romanifoorumi ry. Romanit Suomessa. Koulutus. Saatavilla 11.11.2018.

<https://www.romanifoorumi.fi/romanit-suomessa/romanien-yhteiskunnallinen-asema/koulutus/>

Suomen Romanifoorumi ry. Romanit Suomessa. Romanikulttuuri. Romanien historia. Saatavilla 15.11.2018. <https://www.romanifoorumi.fi/romanit-suomessa/romanikulttuuri/romanien-historia/>

Suomen Unicef (2010). Tietoa UNICEFista. Suomen Unicefin vaikuttamistyö.

Lausunnot ja kannanotot. Sisäasianministeriö: Kerjäläisiin liittyvien viranomaistoimien yhdenmukaistamistarvetta kartoittava ja tarvittavia ohjeita tai lainsäädäntömuutoksia valmisteleva työryhmä. Kuuleminen 7.5.2008. *Suomen Unicefin kannanotto*. Saatavilla 14.6.2018.

<https://www.unicef.fi/unicef/tyomme-suomessa/lausunnot-ja-kannanotot/07052008/>

Syrjä, H. & Valtakari M. (2008). *Romanien pitkä matka työn markkinoille. Tutkimus romanien työmarkkinoille sijoittumisen edistymisestä*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 22/2008. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Taideteollisen korkeakoulun virtuaaliyliopisto. Tuotetiede. Tutkimusmenetelmät.

Empiirisen tutkimuksen perusratkaisut. Empiirisen aineiston kerääminen. Kyselevät tutkimustavat. Teemahaastattelu. Saatavilla 6.6.2018.

http://www.uiah.fi/virtu/materiaalit/tuotetiede/html_files/1364_empiir.html

Tapola- Tuohikumpu, S. (2005). *Positiivisella diskriminaatiolla varhaista tukea*.

Helsingin kaupungin sosiaaliviraston Positiivisen diskriminaation hankekokonaisuuden (2001–2004) loppuraportti. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 3/2005. Saatavilla 20.6.2018.

http://www.aikuissosiaalityo.fi/files/152/Positiivisella_diskriminaatiolla_varhaista_tukea_tapola_tuohikumpu_2005.pdf

Taylor, B. (2014). *Another darkness, another dawn*. London: Reaction books Ltd.

Tervonen, M. (2005). Elämää veitsenterällä. Kiertävien romanien ja maanviljelijöiden väliset suhteet muistelukerronnassa 1920- 1960.

Teoksessa A. Häkkinen, P. Pulma & M. Tervonen (toim.) *Vieraat*

- kulkijat- Tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa* (s.263- 295). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tilastokeskus (2009). Artikkelit. *Koulutus periytyy edelleen*. Saatavilla 16.6.2018. https://www.stat.fi/artikkelit/2009/art_2009-03-16_002.html?s=0#5
- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. (2013). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2018). Valtakunnalliset teemat. Osallisuus. Syrjintää ja huono-osaisuutta kokevien ryhmien osallisuus. Saatavilla 16.11.2018. <https://www.rakennerahastot.fi/web/valtakunnalliset-teemat/syrjintaa-ja-huono-osaisuutta-kokevien-ryhmien-osallisuuden-tukeminen#.W-8l5egzbDd>
- Törmä S., Huotari K. & Tuokkola K. (2012). *Romanien asuminen ja yhdenvertaisuus*. Ympäristöministeriön raportteja 8/2012. Saatavilla 21.6.2018. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/41411/YMra8_2011Romanien_asuminen_ja_yhdenvertaisuus.pdf?sequence=1
- Valtioneuvosto (31.10.2017.) Ajankohtaista. Artikkelit. Oikeusministeri Häkkinen: EU:n on liityttävä Euroopan ihmisoikeussopimukseen. Saatavilla 15.11.2018. https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1410853/oikeusministeri-hakkinen-eu-n-liityttava_euroopan-ihmisoikeussopimukseen
- Vähemmistövaltuutettu (2014). *Erilaisena arjessa. Selvitys romanien syrjintäkokemuksista*. Julkaisusarja 15. Saatavilla 20.6.2018. [https://www.syrjinta.fi/documents/10181/10850/52878_romaniselvitys_verkkoon+\(1\).pdf/584516fc-d3a7-4f88-8ecc-c8b2271ebf41](https://www.syrjinta.fi/documents/10181/10850/52878_romaniselvitys_verkkoon+(1).pdf/584516fc-d3a7-4f88-8ecc-c8b2271ebf41)
- Yhdenvertaisuusvaltuutettu. *Yhdenvertaisuuden edistäminen ja positiivinen erityiskohtelu*. (2017). Saatavilla 20.6.2018. <https://www.syrjinta.fi/documents/10181/36404/Positiivisen+erityiskohtelun+opas/34593484-7b08-47da-a662-cceb6e4df28e>
- Weiste- Paakkanen A., Martelin T., Koponen P., Koskinen S. & Linnanmäki E. (2014). *Romanien hyvinvointi- esitutkimus*. Loppuraportti. Työpaperi 2014_16. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Tampere: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla 21.6.2018.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116031/URN_ISBN_978-952-302-186-0.pdf?

Yle Aamu- tv. (6.4.2018). Romanit. Romanian vaikeudet puhuttavat:

"Työhakemuksia laitettava paljon keskivertoa enemmän, TET-harjoittelupaikkaa ei löydy millään" Saatavilla 20.8.2018.

<https://yle.fi/uutiset/3-10147423>

Yle uutiset (21.3.2012). Kulttuuri. Tutkija: Suomesta ei luovutettu romaneja keskitysleireille. Saatavilla 13.6.2018.

<https://yle.fi/uutiset/3-5082079>

Ärling M. (2018). *Romanien työllistyminen-kompastuskivi vai ponnahduslautta?*

Tuumasta töihin- koulutusmalli ponnahduslautana työllistymiseen.

Opinnäytetyö. Sosiaali- ja terveysalan johtaminen ja vaikuttavan palvelutuotannon kehittäminen sairaanhoitaja- diakonissa (YAMK) Diakonia- ammattikorkeakoulu. Saatavilla 14.6.2018.

http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/145076/Arling_Mertsi_Helsinki_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y

LIITE 1. Haastattelukysymykset

Teemahaastattelussa keräsimme seuraavat taustatiedot; ikä, perhetilanne ja koulustausta. Haastattelukysymykset jakautuvat kolmeen teemaan joiden ympärille haastattelukysymykset ovat rakentuneet.

1. Teema: Itseluottamus ja voimaantuminen (Millä tavalla romanien tukipajat muuttivat osallistujan omia ajatuksia tai asenteita itseään kohtaan?)

- Miten koet tukipajatoiminnan vaikuttaneen itsetuntoosi? Vahvistuiko luottamus itseesi?
- Miten toiminta muutti omaa asennetta itseäsi kohtaan?
- Muuttuiko käsityksesi opiskelusta ja sen tärkeydestä?

2. Teema: Opiskelutaidot ja opiskeluvalmiudet

(Minkälainen merkitys tukipajoilla on ollut henkilön omien oppimisvalmiuksien kehittymisen kannalta?)

- Miksi hakeuduit tukipajaan mukaan? Mihin koit tarvitsevasi tukea?
- Mikä merkitys tukipajoilla on ollut sinulle? Mitä hyötyä olet saanut tukipajatoiminnasta?
- Kuinka oma käsitys itsestäsi oppijana/opiskelijana muuttui tukipajojen myötä?

3. Teema: Koulutukseen hakeutuminen

(Miten tukipajatoiminta edisti koulutukseen hakeutumista?)

- Vastasiko tukipajatoiminta omiin odotuksiisi siitä?
- Koitko tukipajat hyödyllisiksi itsellesi? Mikä oli hyvää ja missä olisi parannettavaa?
- Millä tavalla tukipajatoiminta edesauttoi sinua oman koulutuspolkusi hahmottamisessa?
- Mitkä asiat ovat itsellesi suurimpia haasteita koulutukseen hakeutumisen kannalta?
- Haitko tai aiotko hakea ammattikorkeakouluun? Oletko aloittanut opinnot avoimessa ammattikorkeakoulussa?
- Missä näet itsesi viiden vuoden kuluttua (opinnot/työelämä)?